

## Devrimci Marksizm

Her ülkede işçi sınıfı hareketinin sosyalizmden ayrı olarak varolduğu, her birinin kendi yolunda gittiği bir dönem olmuştur; ve her ülkede, bu ayrılık, hem sosyalizmi hem de işçi sınıfı hareketini zayıflatmıştır. Ancak sosyalizmin işçi sınıfı hareketiyle kaynaşmasıyla her ikisi için de sağlam bir temel yaratılabilmektedir. Fakat sosyalizm ile işçi sınıfı hareketi arasında bu birleşme, her ülkede zaman ve mekân şartlarına göre, tarihi olarak kendilerine özgü yollardan gerçekleşmiştir.

Lenin  
(Hareketimizin Acil Görevleri)

# İşçi sınıfı, CHP ve Stalinizm: 1970'lerde Türkiye işçi hareketinin yükselişi ve düşüşü

Cenk Ötküner

Bu çalışmanın öncülü olan ve *Devrimci Marksizm*'in ikinci sayısında yayınlanan "1960'ların Türkiye'sinde işçiler ve politika" başlıklı yazı, 1970'li yıllarda Türkiye işçi sınıfını bir ikilemin karşılayacağını belirterek, şu şekilde sona ermişti: "İşçiler kendilerini iktidara taşıyacak olan bir siyasi önderlikle buluşarak ileriye doğru mu gidecekler yoksa burjuvazinin büyük taarruzu karşısında yenilgiye uğrayarak geriye mi çekilecekler?" Türkiye siyasi tarihiyle yakından ilgilenenler için bu sorunun yanıtı bir sır değil. Pek çok farklı çevre, 1970'li yıllara damgasını vuran işçi sınıfı ile sosyalist hareketin 12 Eylül 1980 darbesiyle ağır bir yenilgiye uğradıklarını teslim ediyor.

Şüphesiz işçi sınıfının 1960'lı yıllarda başlayan politik hareketliliği, 1970'li

yıllarda, sosyalist hareketin de ileriye doğru sıçramasıyla, en hareketli günlerini yaşamıştır. Yarım yüzyıllık kısa tarihinin en büyük eylemlerini bu dönemde gerçekleştiren işçi sınıfı, bir yandan burjuvaziyle başa baş bir mücadeleye girişirken diğer yandan hızla örgütlenerek en önemli toplumsal dinamiklerden biri haline gelmiştir.

Öte yandan bu yazı, işçi hareketinin 70'li yıllarda düz çizgisel bir yükseliş eğilimi gösterdiği genel kabulüne karşı da bir meydan okumadır. Bu meydan okumanın temelinde yükselişe geçen işçi hareketini baştan itibaren içten içe kemiren faktörlerin genellikle görmezlikten gelinmesi yatıyor. 70'lerin bütün dinamizminin 12 Eylül yenilgisi ile sonuçlandığı hatırlandığında bu karşıt faktörlerin ne denli önemli olduğunu anlamak mümkün olur.

İşçi sınıfı, burjuvazinin 1970'li yılların başından itibaren temposunu giderek artıran taarruzuna karşı koymaya çalışırken, bünyesine yerleşerek hızla yayılma eğilimi sergileyen bazı kanserli hücrelerin tahrip edici etkilerine maruz kalmıştır: Sendika bürokrasisi ile Stalinist sol. İşçi sınıfı, bütün bu yıllarda burjuvaziye karşı bir sınıf mücadelesi yürütürken tüm politik gıdasını sendika bürokrasisi ile Stalinist sol çevrelerden almıştır. Dolayısıyla Türkiye işçi hareketinin yükselmesinin ve düşmesinin nedenleri bu iki dinamiğin şifrelerinin çözülmesinden geçmektedir.

İşçi sınıfının bütün bir 1970'ler boyunca Türkiye siyasetinin en önemli dinamiklerinden biri haline geliş serüvenini ortaya koymaya çalışırken, nasıl olup da birden devre dışı kaldığını çözümlenmeye çalışmak amacıyla kaleme alınan bu yazı, bu genel amaç doğrultusunda ilerlerken bazı sorulara yanıt bulmaya çalışacaktır: Bu dönemde işçi sınıfını sınıf mücadelesinin temel aktörlerinden biri yapan faktörler nelerdir? Bir başka deyişle, işçi sınıfının kitlesel olarak mücadelecilik örgütsel yapılar inşa etmesi hangi toplumsal arka plandan kaynaklanmıştır? Bu faktörlerle işçi sınıfı arasındaki ilişkinin temelleri ne tür yollarla kurulmuştur? Yükselen işçi hareketi hangi önderlikler tarafından yönetilmiştir? Bu örgütlenmelerin gerçek boyutları, temel politikaları ve iç çelişkileri nelerdir?

Az önceki soruların bir kısmı değişik zeminlerde farklı siyasi akımlar tarafından ele alındı. Şüphesiz bunlar arasında çok önemli fikirler taşıyan çalışmalar var. Fakat okumakta olduğunuz çalışmanın özgünlüğü devrimci Marksist geleceğin Türkiye'de fazlaca ilgilenmediği bir alanı, işçi sınıfının mücadele tarihini, kendi metodolojik anlayışı çerçevesinde değerlendirmeye çalışmasıdır. Bunu yaparken olguların derinliğine inmeye ve günümüze ışık tutacak bazı teorik-politik sonuçlara ulaşmaya özen göstereceğiz. Bu yazı dizisi, *Devrimci Marksizm*'in ilerleyen sayılarında yayınlanacak olan bir çalışma ile sona erecektir. Bu üçlü serinin son halkası: "Ulusal solun ve liberal solun kıskacında işçi hareketi: 19-80'lerden günümüze" olacaktır.

## **70'lerin işçi hareketinin genel karakteri: İşçi-sendika eksenini**

1950'li yıllarda köylerdeki topraklarını bırakarak büyük kentlere kitleler halinde göç dalgası başlatan potansiyel emekçiler, Türkiye işçi sınıfının ilk kuşağıdır ve bu kuşak bütün bir 60'ların mücadeleci geleneğinin yaratıcısıdır. Bu işçilerin kent ortamına yerleşme serüveni ve mücadele deneyimleri yazımızın birinci bölümünde ortaya konulmuştur. 50'lilerin ikinci yarısından itibaren köylerden büyük kentlere göç dalgasıyla birlikte kentlerin önemli bir bileşeni haline gelen işçilerin doğup büyüdüğü yerlerle sosyo-kültürel ve ekonomik bağlarını sürdürme hususunda son derece duyarlı oldukları bilinmektedir. Türkiye işçi sınıfının, "nerelisin?" sorusu etrafında şekillenen "hemşehrilik" bağı, iş bulmanın zor, ekonomik imkânların son derece kısıtlı olduğu koşullarda kentte tutunma çabasının ürünüdür. Bu durum kendinden sonraki kuşaklara aktarıla aktarıla, kendi yaşam alanlarında kümelenen işçilerin birbirlerini kollamalarına, aile ve akrabalık ilişkilerini sürdürmelerine, köydeki küçük ölçekli topraklarını gözetmelerine, bir yandan kendi haklarını savunurken diğer yandan köyün ahlaki değerlerini taşımalarına neden olmuştur.

Birinci bölümde işçi hareketinin sınıf bilincinin gelişmesine neden olan bir dizi faktörden söz edilmişti: Modern işçi sınıfının siyaset sahnesinde oynadığı rolün çeşitli muhalif hareketlerin ortaya çıkışıyla kesişmesi, dünya çapında anti-empyrist mücadelelerin yükselmesi, sosyalizmin ciddi bir seçenek haline gelmesi ve Türkiye'deki sendikal hareketin özgül gelişimi işçi hareketinin politik karakterini belirleyen etkenler arasında sayılmışlardı.<sup>1</sup>

1970'li yıllara gelindiğinde özellikle bu yılların ortalarından itibaren birinci kuşak işçi ailelerin çocukları da işçi sınıfına dâhil olmaya başlamışlardır. Bu yeni işçi kuşağı hem ailelerinden edindikleri fikirler hem de dönemin koşullarından ötürü işçileşirken kendilerini çok daha politik bir ortamın içinde bulmuşlardır. Dolayısıyla hem sosyo-kültürel ilişkiler hem de politik nedenlerden ötürü 70'lerin işçi hareketi, 60'ların mirası üzerinde şekillenmiştir. Her iki siyasi dönemde de genel olarak benzer bir siyasal iklim hüküm sürmüştür. Fakat bu yargıdan her iki dönemin birbirlerinin kopyası olduğu genellemesini çıkarmak doğru değildir. 70'lerdeki işçi hareketinin bileşenleri politik atmosferin yoğunluğu içinde çok daha fazla siyasal inisiyatif almışlardır. İşçi sınıfı hareketi bu yıllarda ekonomik taleplerle yetinmeyerek siyasal talepler etrafında ilerleyen bir mücadele hattı sürdürmüştür.

70'lerin başından itibaren işçi eylemlerinde öz ve biçim olarak bazı değişiklikler görülecektir. Yazımızın ilerleyen aşamalarında bu konuyu derinlemesine inceleyeceğiz. Burada şu noktayı vurgulamak yeterli: 1960'ların mirası üze-

<sup>1</sup> Bu faktörlere *Devrimci Marksizm*'in 2. sayısında yayınlanan ve bu yazı dizisinin ilk bölümü olan "1960'ların Türkiye'sinde işçiler ve politika" başlıklı makalede değinilmişti.

rine şekillenen 1970'lerin işçi hareketinin eylemlerinde genel olarak sendikal önderliklerin imzasına rastlanacaktır. 60'lı yıllardaki işçi mücadelelerinin en büyük atılımı 15-16 Haziran 1970 tarihlerinde gerçekleştirilen büyük direniştir. 15-16 Haziran'ın eylemlerinin hayal kırıklığıyla sonuçlanmasının ardından kısa bir durgunluk dönemine giren işçi hareketi bu sürecin ardından sendikal mücadele ekseninde yeniden yükselişe geçmiştir. 60'lardaki işçi hareketi, içinde henüz tanınan sendikal hakların hayata geçirilmesinin de bulunduğu bir dizi ekonomik-sosyal talep etrafında, "bağımsız" sıçramalarla ilerlerken, 70'lerdeki işçi hareketi, kimi zaman uzlaşmacı kimi zaman da mücadelecilerde faaliyet yürüten ve "kurumsallaşma" hususunda önemli mesafeler kat etmiş olan çeşitli sendikaların öncülüğünde ilerlemiştir.

60'lardaki işçi hareketinin baskın özelliği olan, farklı işyerlerindeki mücadelenin "kendiliğinden" biçimde ortaya çıkışı ile 70'lerdeki hareketin temeli olan, sendikal alanın belirleyiciliğindeki "kurumsallaşma" süreçlerini birbirlerini tümüyle dışlayan iki farklı dönemin mücadele biçimi olarak nitelemenin önüne geçmek için hemen belirtelim. Burada genel olarak işçi hareketinin sınıf bilincinin oluşmasına ve gelişmesine neden olan faktörler arasından hangisinin hegemonik etkiye sahip olduğunu saptamaktır sözü edilen. "Bu faktörlerin birinin olduğu yerde diğerinin izine rastlanmaz" gibi toptancı bir bakış açısı bizi gerçekliğin farklı veçhelerini görmekten uzaklaştırır. Zaten çalışmamızın ilerleyen merhalelerinde de görülebileceği gibi, kendiliğindenlik ve kurumsallaşma süreçleri yer yer birbirlerini besleyen faktörler olarak tanımlanacaktır.

Türkiye işçi hareketi bazı ülkelerden farklı olarak çeşitli sınıf öz örgütlenme zeminlerinde filizlenmek yerine büyük oranda sendikal düzlemde boy vermiştir. Bu durum Türkiye işçi hareketinin gelişimiyle sendikal hareketin evriminin aynı ekseninde değerlendirilmesi gerektiği sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla konusu 70'li yılların işçi hareketini analiz etmek olan bu yazının ağırlık merkezi, sendikal alana ve onun en önde giden örgütü olan DİSK'e kaymaktadır.

Diğer yandan araştırma konumuzla alakalı önemli bir noktaya bilerek girmediğimizi belirtelim. Okumakta olduğunuz yazı 1960'lı yıllarda TÖS'le başlayan 1970'li yıllarda Töb-Der ve diğer bazı örgütlerde devam eden kamu emekçilerinin mücadelesine yer vermemektedir. Bunun nedeni bu kesimin işçi sınıfının bileşeni olarak görülmesinden kaçınmak değildir. Şüphesiz 657 sayılı yasanın kapsamına giren "devlet memurları" işçi sınıfının parçasıdır. Fakat bütün bu hareketleri kapsayacak olan bir çalışmanın boyutları itibariyle bir dergi yazısını kat ve kat aşma riski nedeniyle bu tür bir kesinti yapmak durumunda kaldık. 657 sayılı yasanın kapsamına giren kamu emekçilerinin mücadelesi, tarihsel bir bakış açısıyla, bu yazı serisinin üçüncüsünde ele alınacaktır.

## **I. Bölüm: İşçi-sendika hareketinin yükselişinin temelleri**

1970'li yıllara 15-16 Haziran eylemlerinden yaklaşık bir yıl sonra yapılan ikinci askeri darbe rejiminin yarattığı baskı koşullarında giren işçi sınıfı, kısa bir duraklamanın ardından büyük bir yükselişe geçmiştir. İşçi sınıfının sendikal eksende yürüyen bu hareketlenmesi, dönemin politik ortamının da etkisiyle tüm ülkeye yayılmıştır. Bu durum farklı sendikalar arası rekabetin de etkisiyle şiddetlenmiştir. 1970'lerin ortalarından 1980 12 Eylül'üne kadar sürecek olan bu rekabeti, DİSK kendi lehine çevirerek ülkenin en güçlü sınıf hareketinin merkezi konumuna gelmiştir. İşçi-sendika hareketinin yükselişine kaynaklık eden nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- 12 Mart Rejimi'nin bunalımı ve burjuva iktidarının krizi.
- İşçi sınıfının nesnel durumu ve sol-sosyalist hareketle ilişkileri.
- Türk-İş'ten DİSK'e sendikal hareketin evrimi: Doğuşu, güçlenmesi, siyaset tarzı.

### **12 Mart Rejimi'nin bunalımı ve burjuva iktidarının krizi**

15-16 Haziran 1970 işçi direnişiyle kapanan 60'lı yılların burjuvazi üzerinde yoğun bir endişe yarattığından daha önce söz edilmişti.<sup>2</sup> Bu büyük eylemde binlerce işçinin iki büyük sanayi kentinde sokağa dökülmeleri, öğrenci gençliğin militan eylemlere yönelmesi ve son olarak topraksız köylülerin toprak işgalleri var olan endişenin daha da büyümesine yol açmıştır. Başta işçi sınıfı olmak üzere diğer toplumsal hareketlerin haklarını almak için radikal eylemlere girişmeleri ve bu hareketleri bastırmak hususunda burjuva partilerinin dirayetli bir tutum alamamaları burjuvazinin farklı fraksiyonlarında ciddi bir endişe yaratmıştır. Bu çevreler 1960'lı yıllar boyunca işçi sınıfının çeşitli mücadeleler yoluyla kendilerinden kopararak aldığı hakları ve bu zeminde yürüttükleri mücadeleleri engellemek, kazanılmış bazı hakları geri almak için büyük bir karşı atak başlatmayı hedeflemektedirler. Burjuvazinin değişik sözcüleri atağa geçmeden önce şu yorumları yapmışlardır. Örneğin dönemin İstanbul Ticaret Odası Başkanı Behçet Osmanoğulları şu fikirleri ileri sürmektedir:

“Birkaç yıldan beri memleketteki unumi gidişatın bilhassa milli birliği ve milli bütünlüğü parçalayıcı hareketlerle asayiş ve ehemmiyeti bozucu fiilleri önlemesi zarureti karşısında, hükümetin Anayasa'da lüzum gördüğü tadilatın yapılmasına taraflı bulunmaktayım. Türkiye'de, demokratik idare tarzı disiplinsizlik, nizamsızlık ve asayişsizlik anlamına gelmeye başladı... Son olarak, tekrar ediyorum: Memlekette ekonomik gelişmenin sağlanması için her şeyden evvel

<sup>2</sup> Cenk Ötküner, a.g.m., s. 140.

istikrar ve emniyetin teessüs edilmesi şarttır. Ve bunun teessüs etmesi, hükümet otoritesinin sağlanabilmesi için de gerekli tedbirler alınmalıdır.”<sup>3</sup>

İstanbul Sanayi Odası Başkanlığı yapan Ertuğrul Soysal yukarıdaki görüşleri tamamlamaktadır:

“Ekonomik açıdan geri kalmış bir ülkeyiz. Fakat 1961 Anayasamız, Batı Avrupa'nın birçok ülkesine model olacak ilerilikte kaleme alınmıştır. Eğer bundan ekonomik gelişmemizi aksatan bazı maddeler var ise, bunları cesaretle ele alıp tadil etmeliyiz.”<sup>4</sup>

1961 Anayasasında ekonomik gelişmeyi aksatacak ya da onu yolundan çıkaracak bir ibare bulunmamaktadır. Bilakis 1960 müdahalesi ve ardından hazırlanan anayasa sanayi sermayesinin ihtiyaçları temelinde hazırlanmış fakat dünya ve Türkiye şartlarında bazı sosyal hukuki düzenlemelerin kaçınılmaz olarak yapılmak zorunda kaldığı bir metindir. Zira burjuvazinin değişik fraksiyonları arasında, ülke ekonomisini 27 Mayıs 1960 darbesinin çizdiği rotanın dışına çıkaracak bir dinamik bulunmamaktadır. Dolayısıyla “cesaretle ele alınması” gereken işçi sınıfının bazı kazanımlarıdır.

Öte yandan sınıf mücadelesinin emek cephesi radikal bir muhtevaya bürünerek ileriye doğru hareket ederken bu gelişmeler karşısında büyük bir endişeye kapılan sermaye kesiminde tam anlamıyla bir kaos yaşanmaktadır. 1969 genel seçimlerinde oyların %46,55'ini toplamasına rağmen Adalet Partisi (AP) yükselen işçi eylemleri ile diğer toplumsal güçlerin hareketini bastırmayı bir türlü başaramamıştır. Bu koşullarda burjuvazinin sadık müttefiki Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), bir kez daha sahneye çıkarak bozulan dengeleri sermayenin ihtiyaçları temelinde yeniden yapılandırmaya çalışacaktır. 10 Mart 1971 tarihinde düzenledikleri Genişletilmiş Komuta Konseyi toplantısından sonra TSK, Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın ağzından görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Durum tehlikelidir ama yarın çöküyormuşuz gibi bir durum da yoktur... Ümitsizliğe kapılmayalım ve bir şans daha tanıyalım. Silahlı Kuvvetler mensupları birbirine ve kumandanlarına güven içinde bağlı bulunmalı ve kendi eserimiz olan Anayasal düzen dışında başka bir hal çaresi bulunmadığına kesin şekilde inanmalıdırlar. Ordu, adeta devlet idaresine müdahaleye zorlanmaktadır. Silahlı Kuvvetlerin sabrı taşırılmak istenmektedir. Bu noktaya önemle dikkatinizi çekmek isterim.”<sup>5</sup>

Bu demecin verilmesinden iki gün sonra TSK, AP iktidarına ülkenin, “Anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluk içinde” olduğunu belirterek

3 Behçet Osmanağaoğlu, “Anayasa'da Değişiklik”, *Milliyet*, 26.07.1971, s. 3.

4 Ertuğrul Soysal, “1971 Türkiye'si ve Reformlar”, *Milliyet 1971 Yılı*, s. 214.

5 Hüseyin Demirel, *12 Mart'ın İç Yüzü*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1977, s. 135-136.

## Devrimci Marksizm

“mevcut anarşik ortamın giderilmesi, 1961 Anayasası’nda yer alan kişinin temel hak ve ödevleri bölümündeki bazı maddelerin değiştirilmesi” yönünde muhtıra verecektir. Bunun üzerine Süleyman Demirel önderliğindeki AP hükümeti istifa etmiştir. Askeri darbe ülkeyi iç karışıklıktan çıkaracak güçlü bir hükümetin kurulması önünde engel olarak gördüğü kesimler üzerinde sert tedbirler almayı hedeflemektedir. Bu nedenle 26 Mayıs 1971’de TİP Genel Başkanı Behice Boran tutuklanmıştır. Bundan birkaç hafta sonra TİP kapatılmıştır. Öğrenci hareketi liderlerine dönük bir imha hareketi sonucu bazı devrimci öğrenciler katledilmişlerdir.<sup>6</sup> Sosyalist-devrimci hareket üzerinde büyük baskılar oluşturan darbe yönetimi işçi hareketine karşı başlangıçta son derece ihtiyatlı yaklaşmıştır. Örneğin burjuvazi tarafından 15–16 Haziran 1970 eylemlerinin baş sorumlusu olarak ilan edilen DİSK kapatılmamıştır. Sosyalist harekete karşı bu kadar sert davranmakla birlikte başlangıçta işçi-sendika hareketinin üzerine gidilmemesinin üç temel nedeni var. Bunlardan birincisi, 1960’ların sonundan itibaren bir radikalleşme eğilimi gösteren işçi hareketi siyasi bir önderliğin olmadığı koşullarda DİSK’i kendisine yakın görmektedir. Darbe yönetimi işçi sınıfı içinde –henüz kitlesel bir üye tabanına sahip olmamakla birlikte- sempati uyandıran DİSK’in üzerine hemen gitmek istememiştir. İkincisi DİSK yönetiminin 15–16 Haziran eylemlerinin bitirilmesindeki rolü darbe yönetimi tarafından kaydedilmiştir. Bu durum işçi hareketinin kendiliğinden hareketiyle ileri doğru sıçraması yerine sendika bürokrasisinin kontrolü altında tutulmasına imkân vermektedir. Üçüncüsü 1961’de TİP’in kuruluşundan beri partinin yetkili organlarında görev alan sendikacılar TİP’in yaşadığı iç sorunlar ve 1969 Genel Seçimleri’nde beklenen sonucun alınmaması nedeniyle parti organlarında yer almamışlardır. DİSK yönetiminde yer alan sendikacıların TİP’in yönetim kademelerinden çekilmeleri darbe yönetimi tarafından dikkate alınmıştır. Bütün bu sürecin sonunda 12 Mart muhtırası verildikten birkaç saat sonra DİSK yönetimi şu açıklamayı yapmıştır:

“DİSK, Atatürk devrimlerinin ve Anayasa ilkelerinin korunmasında, uygulanmasında ve geliştirilmesinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yanında olduğunu belirtmekten kıvanç duyar. Parlamentodan çıkarılan Anayasaya aykırı kanunlar ve hükümetin ısrarla yürüttüğü Anayasa dışı uygulamalar, sosyal patlamalara yol açan tutum ve davranışlar memleketi bir kardeş kavgasının eşiğine getirmiştir. İşte böyle bir ortamda memleketin beceriksiz ellerde emekçi halkımızın da perişanlığını artıracak bir yuvarlanmayı gören ve Türk milletinin bağrından oluşan Silahlı Kuvvetlerin bu vahim durum karşısında aldığı kararlar işçi sınıfımızın devrimci kesiminde büyük bir ferahlık yaratmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’nın tanıdığı hakları en cesur şekilde kullanan Türk Silahlı Kuvvetlerinin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak, Atatürk devrimlerini hâkim kılmak ve Anayasa’nın öngördüğü reformları gerçekleştirmek, özellikle Anayasa’mızın temel ilkelerine bağlı kalmak yolunda görev başında olduğunu radyolardan ila-

6 30 Mart 1972 Mahir Çayan ve arkadaşlarının Kızııldere’de öldürülmeleri, 6 Mayıs 1972’de Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın idam edilmeleri.

nı karanlık ufukları aydınlığa kavuşturmuştur.”<sup>7</sup>

DİSK yönetiminin TSK'nın yanında tavır almasını karşılık olarak DİSK kapatılmadığı gibi 15-16 Haziran eylemlerinden sonra devam eden mahkemeden herhangi bir ceza çıkmamıştır.

12 Mart Rejimi'nin amacı, iç karışıklıkları önleyemeyen AP hükümeti yerine istikrarı sağlayacak bir burjuva hükümet oluşturmak ve bu hükümet aracılığıyla farklı toplumsal güçler üzerinde devlet otoritesini yeniden tesis etmektir. Bu hedef doğrultusunda dört farklı hükümet görevlendirilmiştir. Kısa zaman dilimlerinde iktidarda kalan bu hükümetlerden hiçbiri başarılı olamamıştır. 1973 yılının ilk aylarını, tıpkı yakın tarihte yaşandığı gibi, bir cumhurbaşkanlığı krizi ile geçiren 12 Mart Rejimi, 14 Ekim 1973 tarihinde yapılan seçimle etkisini kaybetmiştir. 26 Ocak 1974'de kurulan CHP-MSP koalisyon hükümeti ile yeni bir dönem açılmıştır.

Bu arada aşağıdaki tablo 12 Mart rejiminin tüm baskılarının hissedildiği dönemde bile, daha düşük tempoda olmakla birlikte, işçi eylemlerinin yaşandığını göstermektedir.<sup>8</sup>

| Yıllar | TİS   | TİS'ten Yararlanan İşçiler | Grevler | Grevdeki işçi sayısı | Lokavtlar | Lokavta uğrayan işçiler |
|--------|-------|----------------------------|---------|----------------------|-----------|-------------------------|
| 1971   | 1.440 | 343.000                    | 78      | 10.916               | 3         | 2.064                   |
| 1972   | 1603  | 436.000                    | 48      | 14.879               | 10        | 3.289                   |
| 1973   | 1921  | 443.000                    | 55      | 12.286               | 10        | 3.278                   |

12 Mart Rejimi'nin burjuvazinin siyasi krizini aşmak bir yana dönemin işçi hareketinden nemalanmak isteyen ve sendika bürokrasisi ile yakın bağları bulunan Ecevit hükümetinin iktidarıyla sona ermesi işçi hareketi açısından yeni bir dönemin habercisidir. 1960'ların işçi hareketini incelediğimiz ilk yazıda aktarmaya çalıştığımız gibi burjuvazi 1960'lı yılların sonundan itibaren işçi hareketini masnetmek için büyük bir taarruz başlatmıştı. Mücadeleci bir sendikal harekete kaymakta olan işçi hareketini bastırmak amacıyla çıkarılmak istenen yeni iş yasası bunun ilk adımıydı. Buna karşı bütün bir 60'lı yıllara damgasını vuran işçi hareketinin zirve noktası, 15-16 Haziran direnişi, işçi hareketinin kendi gündemini ülke siyasetinin önüne koyması bakımından olumlu, burjuvaziye yönelik bir karşı saldırıyı organize edememesi bakımından olumsuz sonuçlanmıştı. Fakat bu eylemlerle işçi sınıfı burjuvaziye “ben de varım” mesajını açıkça vermişti. Mesajı kavrayan burjuvazi, sosyalist hareketi ezmek, mücadeleci işçi hareketini terbiye

7 “DİSK Yürütme Kurulu 12 Mart 1971 Tarihi Bildiri”, *İşçi Davası*, Sayı 12, 12 Mart 1975, s. 3

8 Şükran Soner, “12 Mart Döneminde İşçi Hareketi”, *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 2, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1998, s. 463.



## Devrimci Marksizm

etmek için TSK'ye tam yetki vermiştir. TSK burjuvazinin ihtiyaçları temelinde, bir yanda sosyalist hareketi ezmeye çalışırken diğer yanda işçi hareketini düzen sınırları içine çekmeye çalışmıştır. Fakat bu durum temel çelişkinin üstünü örtmemiştir: Burjuva yönetimlerin hegemonya krizi. Burjuvazinin iç savaşlarının tüm şiddetiyle yaşandığı bu süreç, kitlelerin TSK orijinli ısmarlama burjuva iktidarlarına gerekli desteği vermemesiyle siyasi bir kriz haline dönüşmüştür. 1971-1974 yılları arasında farklı burjuva hükümetlerin tutmamasının nedeni budur. Burjuva yönetimlerin hegemonya krizi, 70'li yıllara damgasını vuracaktır. Kitleler burjuva hükümetlerin krizi aşma hususundaki basiretsizliklerini gördüklerinde seslerini çok daha fazla çıkaracaklardır. İşçi sınıfı ve diğer ezilenler bu burjuva hükümetleri meşru görmediklerinden büyük bir mücadele başlatacaklardır.

### İşçi sınıfının nesnel durumu ve sosyalist hareketle ilişkileri

1970'li yıllar iç pazara dönük sanayileşme hamlesinin tüm hızıyla sürdüğü bunun yanı sıra kırlardan kentlere yoğun bir göç dalgasının devam ettiği, dolaşısıyla yoğun bir işçileşmenin yaşandığı yıllardır. Bu zaman diliminde toplam işgücü 1965 yılında 13,5 milyondan 1970 yılında 14,9 milyona ve oradan 1977 yılında 16,1 milyona yükselmiştir.<sup>9</sup> Aşağıdaki tabloda 1962 yılından başlayarak 5'er yıllık aralarla 1977 yılına kadar var olan işgücü arzı ile istihdam rakamları verilmektedir:<sup>10</sup>

|                            | 1962   | 1967   | 1972   | 1977   |
|----------------------------|--------|--------|--------|--------|
| Toplam sivil işgücü arzı   | 13.133 | 13.868 | 15.013 | 16.171 |
| Toplam sivil işgücü talebi | 12.643 | 13.238 | 13.917 | 14.726 |
| İşsizler                   | 490    | 630    | 1.096  | 1.435  |
| Tarımsal işgücü fazlası    | 950    | 1.050  | 900    | 740    |
| Yurt içi işgücü fazlası    | 1.440  | 1.680  | 1.996  | 2.175  |
| Yurt dışında çalışanlar    | 20     | 165    | 660    | 711    |

1970'li yılların ortalarına gelindiğinde kapitalizmin dünya çapında içine girdiği büyük krizin ilk yansıması uzun benzin kuyruklarıyla kendini hissettirmiş-

<sup>9</sup> Nusret Ekin, *İşgücü ve Ekonomik Gelişme*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1968, s. 61.

<sup>10</sup> Kaynak: DPT, *IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*, s. 26. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, Akbank Kültür Yayını, İstanbul, 1980, s. 676.

tir. Türkiye’de 1976 yılında baş gösteren ve akaryakıt tüketimini engelleyen bu durum daha sonraki yıllarda bir dizi başka sektörü etkisi altına alacak ve ülke ekonomisini derin bir krize sürükleyecektir. Bu dönemde dövizle ödenecek dış borçlar 10 milyar 235 milyona yükselmiştir. Buna bir de dış ticaret açığından kaynaklanan ödemeler dengesinin tıkanmasını eklediğimizde 1970’lerin ikinci yarısının ülke ekonomisi bakımından hiç de parlak olmadığı sonucuna ulaşılabilir. 1 Şubat 1965 tarihinde “Sosyal Sigortalar Kanunu”nun devreye girmesiyle birlikte SSK kapsamına giren işçi sayısı hızla artmıştır. İşçiler için bir tür sosyal güvence olarak kabul gören bu uygulamayla birlikte diğer sosyal güvenlik semsiyesi altına giren kurumların 1973 yılından başlayarak 1977 yılına kadarki durumları görebilmek için aşağıdaki tabloya bakılabilir.

Türkiye’de Sosyal Sigortalardan Yararlananlar (Milyon)<sup>11</sup>

| Yıllar | S.S.K. | Emekli Sandığı | Bağ-Kur | Banka Sandıkları | Toplam Sigortalılar |
|--------|--------|----------------|---------|------------------|---------------------|
| 1973   | 1.649  | 850            | 775     | 40               | 3.314               |
| 1974   | 1.800  | 870            | 825     | 45               | 3.540               |
| 1975   | 1.825  | 900            | 850     | 48               | 3.623               |
| 1976   | 2.017  | 1.145          | 885     | 57               | 4.104               |
| 1977   | 2.191  | 1.175          | 962     | 62               | 4.390               |

1960’ların başlarından itibaren işçi sınıfı ile bazı sosyalist yapılar arasında TİP dolayısıyla ciddi bir yakınlık başlamıştı. 1970’li yıllarda gerillacılığı bir devrim stratejisi olarak benimseyen devrimci çevreler işçi sınıfından koparken bazı sol çevreler işçi sınıfıyla yakın ilişkiler kurmayı sürdürmüşlerdir. Net bir oran vermek son derece güç olsa da, işçi sınıfından kopanların diğerlerine göre daha fazla oldukları kabul edilmektedir. Ağırlıklı olarak devrimci öğrenci hareketi yürütenler silahlı gerilla mücadelesine, TİP-TKP içindekiler işçi-sendika hareketine yönelmişlerdir.<sup>12</sup> Tarihin bir ironisidir bu. Militan-devrimci akımlar sınıftan uzaklaşırken, reformist eğilimler işçi sınıfına yakınlaşmayı tercih etmişlerdir. İşçi sınıfı içinde örgütlenmeyi hedefleyen bu akımlar, Stalinist bir program anlayışıyla Marksizm’den uzak, reformizme yakın politikalar savunmuşlardır.

İşçi sınıfı sendikal eksende toparlanırken, 1974–1980 arası DİSK’in yönetim mekanizmalarında yer alan bu çevrelerin önerileri –bünyesinde ciddi sakatlıklar barındırsa da– işçi-sendika hareketini birinci derecede etkilemiştir. Öte yandan bu çevrelerin bir yanda Stalinist asgari-azami programıyla belirlenen anlayışla-

11 Kaynak: DPT, *IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979–1983)*, s. 26. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, s. 697.

12 Şüphesiz kökeni öğrenci olmakla birlikte sonradan işçi hareketi içinde çalışma yürüten bazı sosyalist çevreler de vardır. Örneğin *Kurtuluş* gibi. Fakat burada süreci belirleyen temel eğilimlerden söz edilmektedir.

rı diğer yanda ise bürokratik ultiatomculuğa dayanan örgütsel çalışma tarzları işçi hareketinin düşüşünü hazırlayacak en önemli nedenlerden biri olacaktır. Bu durumda ortaya çelişik bir durum çıkmaktadır. Kendine işçi-sendika hareketini etkilemeyi seçmiş sol çevreler, 1960'lı yıllardan itibaren gelişme seyri gösteren işçi hareketinin hem yükselişinin hem de düşüşünün en önemli faktörlerinden biridir. Dönemin işçi hareketini bütünselliği içinde kavramak, sürecin bu diyalektliğini ortaya koymakla mümkün olabilir. Bu çevrelerin işçi hareketinin gelişimindeki olumlu-olumsuz etkilerini ilerleyen bölümlerde ayrıntılı biçimde ele alacağız. Fakat daha önce 1970'lerdeki işçi hareketinin merkezi DİSK'in hangi maddi temel üzerinde şekillendiğine kısaca değinmek gerekmektedir.

### DİSK'in ortaya çıkışının maddi temeli

Sendika yönetimleri etrafında şekillenen bürokratik kast kendi ayrıcalıklı durumlarını devam ettirebilmek için bazı faktörlere göre hareket eder. Bu faktörlerden birincisi "iktidar bloku"nu oluşturan kesimlerle ilişkilerdir. Burjuvazinin değişik fraksiyonları, hükümetler, ordu gibi değişik güç odaklarının gücü ve etkileri sendika bürokrasisinin pozisyonunu etkiler. İkincisi işçi sınıfı içindeki akımların potansiyelleridir. Bu akımların gelişme, gerileme ve eylem dinamikleri sendikacılar tarafından daima merceğ altında tutulur. Sendika bürokrasisinin kendi konumunu belirlemek için dikkat ettiği üçüncü faktör ise diğer sendikaların durumudur. Farklı sendikalar arası rekabet, işçilerin talepleri temelinde yürütülecek olan mücadelenin ötelenmesine, sendika bürokrasileri arasında gövde gösterilerinin ön plana çıkmasına neden olur.

Dünden bugüne Türkiye işçi-sendika hareketine damgasını vuran en büyük olgulardan biri DİSK-Türk-İş rekabetidir. Bu rekabetin 1970'li yıllardaki gelişim seyrine geçmeden önce sendikal hareketin tarihine ilişkin bazı ayrıntıları hatırlamak gerekiyor.

1947 yılından sonra yasal olarak kurulmasına izin verilen sendikaların 60'lara kadar ülke siyasetinde bir varlık gösterememesinin en önemli nedeni 1952 yılında tepeden oluşturulan Türk-İş bürokrasisinin varlığıydı. Türkiye sermaye birikimi sürecinin farklılığı olarak devletin ekonomiyi yapılandıran güç olarak ortaya çıkması toplumsal formasyonu önemli ölçüde etkilemiştir. Buna bir de devlet sektöründe çalışan işçilerin özel sektördekilere göre iş güvenliğine sahip olmaları ve ücretlerinin daha fazla oluşu eklendiğinde ortaya özgül bir durum çıkmaktadır. Devlet sektöründe kıdemli işçi oranının yüksekliği, bu alanda işe alınacak işçilerin devlet tarafından belirlenmesi işçilerin bilincine kapitalist bir patrona değil tarafsız bir kurum olarak addettikleri devlete bağlı oldukları yanlışlamasına neden olmuştur. Bu kesimlerin üzerinde örgütlenme faaliyeti yürüten Türk-İş, işçilerin mevcut bilincini sınıf çıkarları temelinde geliştireceği yerde kendi örgütlenmesini sürdürdüğü işletmelerde stratejisini burjuva hükümetlerle

samimi diyalog temeline oturtmuştur. 1960'lardan itibaren özel sektörün yaygınlaşması ve yeni iş kanununun devreye girmesiyle çok daha güç şartlarda çalışan işçilerin örgütlenmesinde Türk-İş'in bocalamasının en önemli nedeni budur. Türk-İş'in devlet sektöründe görece olarak daha iyi şartlarda çalışan işçileri örgütlemeye yönelmesi, onların haklarını burjuva hükümetlerle "al takke ver külah" tarzında yürütmek istemesi özel işletmelerdeki fabrikaların çetin şartlarında söz konusu olamamaktadır. Yeni koşullara eski örgütlenme modeli ve politikalarıyla ayak uyduramayan Türk-İş'in krize sürüklenmesi ve yeni bir örgütlenmenin ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu tahlil uzun bir süre Türk-İş'in devlette çalışan işçileri DİSK'in ise özel işletmelerde çalışan işçileri örgütlemesinin nedenine ışık tutmaktadır.

Maden, Tekstil ve Lastik işkollarında sayıları hızla artan işçilerin bulunduğu özel işletmelerde örgütlenmek devlet sektöründen çok daha çetin şartlarda çalışmayı gerektirmektedir. Türk-İş'in bu çatışmayı göze almak yerine hükümetlerle pazarlıklar ve diyalog temelli faaliyeti sürdürmek istemesi bu alanlarda örgütlenme çalışması yürütmek isteyen ve başlangıçta hepsi Türk-İş içinde bulunan bazı sendikacıların ön plana çıkmasına yol açmıştır. Sonradan DİSK'i oluşturacak bu kadrolar Türk-İş yönetiminin 61 Anayasası ile tanınan hakları korumadığını gerekçe göstererek Türk-İş'ten ayrılmaya karar verdiklerinde kendilerini özel işletmelerin güç koşulları içinde bulmuşlardır. DİSK'in kuruluş dönemi bu nedenle yoğun çatışmalara sahne olmuştur. Bu durum DİSK'in Türk-İş'e göre daha militan bir tutum takınmasına yol açmıştır. Buna bir de DİSK'i oluşturan kadroların TİP dolayısıyla "sosyalist" fikirlerden etkilendikleri gerçeğini eklediğimizde bütün bir 70'li yıllara damgasını vuran DİSK'in serüvenini anlamak kolaylaşacaktır. Harcında militan bir tutum ile Stalinist sol fikirlerle bezenmiş bir sendikal yönetim anlayışı olan DİSK'i kavramak bu maddi temel üzerinde çok daha açık hale gelmektedir.

Türk-İş klasik örgütlenme modeli etrafında kamu iş yerlerindeki uzlaşmacı çizgisini sürdürürken bunlar dışında kalan ve mücadele dozu günden güne sertleşen işçi mücadeleleriyle ilgilenmeyi istememiştir. Dolayısıyla bu alanlarda örgütlenmeye çalışan kimi sendikacılar zorunlu olarak başka bir örgütlenmeye yönelmişlerdir. İşçi sınıfının 60'lı yıllarla birlikte militan biçimde ayağa kalkması, 1961 Anayasası'yla tanınan bazı işçi haklarının radikal biçimde savunulması, sosyalist hareketin dünya ve Türkiye çapındaki prestijinden faydalanılması DİSK'in yıldızının parlamasına yol açmıştır.

Kurulduğu yıl olan 1967'den 12 Mart 1971 askeri müdahalesine kadar özel işletmelerde yoğun bir çalışma yürüten DİSK, sadece kendi örgütlendiği işletmelerde değil Türk-İş'e bağlı işçiler arasında da belli bir sempati yaratmıştır. İşçiler sömürü koşullarına karşı daha militan bir mücadele görmek istediklerinden Türk-İş'ten kademeli olarak uzaklaşmaya başlamışlardır. Örneğin işçi sınıfının kazanılmış haklarına karşı başlattığı saldırı stratejisinin ilk taktik adımı olan ve

## Devrimci Marksizm

DİSK'in kapatılmasına karşı yapılan 15-16 Haziran 1970 eylemlerine Türk-İş'e bağlı binlerce işçi aktif destek vermiştir.<sup>13</sup> 12 Mart döneminde sosyalist hareket ve işçi hareketi üzerindeki baskılar nedeniyle bir duraklamaya uğrayan mücadeleden hemen ardından 1973'ten başlayarak işçilerin yeniden harekete geçtiği görülmektedir. 12 Mart Rejimi'nin işçi hareketi ve diğer muhalif odaklar üzerindeki baskısı kırılmaya başladığında Türk-İş-DİSK rekabeti kızışacaktır. Türk-İş içindeki bazı sendikacıların koşulların zorlamasıyla DİSK'i kurmaları ve militan mücadeleyi körükleyen karakteri, 1970'li yıllara, DİSK'in damgasını vurmasına neden olacaktır. İşte bu nedenle işçi hareketi içinde DİSK öne çıkacak Türk-İş geriyeye düşecektir.

### Türk-İş'ten DİSK'e göç, DİSK güçleniyor

Türk-İş 1970'li yıllara bir dizi iç karışıklıkla girmiştir. 1960'larda bir iç çelişkinin ürünü olarak ortaya çıkan DİSK'in kuruluş aşamasını tamamladıktan sonra, daha militan bir mücadele hattı tutturması ve ülkede ve dünyada esen muhalif sol rüzgârlar, Türk-İş içindeki farklı seslerin yükselmesine neden olmuştur. Bu sesler bir süre sonra büyük tartışmalara ve kopuşlara yol açmıştır.

1967 yılında DİSK'in kuruluşundan sonra Türk-İş içinde yaşanan ilk ciddi muhalefet, 12 Mart muhturasından önce yaşanmıştır. 14 Ocak 1971 tarihinde toplanacak olan Türk-İş Yönetim Kurulu'na, Genel-İş, Yol-İş, Deniz Ulaş-İş ve Petrol-İş tarafından; "İşçi hareketi ve Sendikalarımız Ortak Reform Yolları Üzerine Eleştiriler ve Araştırmalar" başlıklı 200 sayfalık rapor hazırlanmıştır. Bu rapor sendikal çevreler tarafından dört sendikanın öncülüğünde hazırlandığı için "Dörtler Raporu" diye anılacaktır.<sup>14</sup> Rapora imza koyan sendikacıların hepsi CHP üyesi ya da sempatzımandır. Bunlardan Genel-İş Başkanı Abdullah Baştürk aynı zamanda CHP milletvekilidir. Bu rapor kendini Marksizm'den ayırmak için sınıf mücadelesi kavramını reddetmekle birlikte Türk-İş'in "partiler üstü politika" yönelişini şiddetle eleştirmektedir. Aşağıdaki ifadeler bu anlayışın bir ürünüdür:

"Dünyanın hiçbir tarafında, toplumsal mücadeleler içinde unsur olan işçi hareketinin bir liberal-kapitalist siyasal iktidara, oy kaynağı, destek ve ayak olduğu görülmemiştir. Bu konuda bazı örnekler ileriye sürülse dahi, hiç şüphesiz bunlar, sahte ve güdümlü, yapma sendika organizasyonlarının destekleridir. Sosyal ve gerçek yanları hiçbir zaman olmamıştır. O halde, işçi sınıfı, diğer çalışanlar, bunların sendikal hareketleri, mutlak bir siyasal ideolojiye, kendi sosyal muhtevası ve seleksiyonu içinde hareketlenen bir tarzda bağlı olmalıdırlar."<sup>15</sup>

13 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Turgan Arınır, Sırrı Öztürk, *İşçi Sınıfı Sendikalar ve 15/16 Haziran*, Sorun Yayınları, İstanbul, 1976.

14 *1950-2000 50. Yılında Petrol-İş*, Petrol-İş Yayınları, No:64, İstanbul, 2000, s. 66.

15 "4'lü rapor", Alparslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, İmge Yayınevi, Ankara, 1990, s. 424.

Burada söz konusu edilen liberalizm eleştirisiyle işçi sınıfını siyasal bir taraf olmaya çağırın bir anlayıştır. Raporda işçi sınıfının ideolojisi olarak tanımlanan akım *sosyal demokrasidir*. Sosyal demokrasinin Türkiye’deki adresi, dolayısıyla işçi sınıfının güvenebileceği tek örgüt olarak CHP gösterilmektedir. Rapor bunu şu şekilde tanımlamaktadır: “Her şeye rağmen itiraf edilmelidir ki, sloganları, çok açık politikası, işçi sorunlarına eğilişi, işçi sınıfını taban olarak benimsemesi ve güçlü seçmen topluluğu ile CHP Türk-İş açısından etkilenmesi kolay olacak, birlikte çalışma ve eyleme geçebilecek en uygun ve tek parti olarak görünmektedir.”<sup>16</sup> Raporun başka bölümlerinde sendikal hareketin tarihçesinden sosyal demokrasinin tanımlanmasına, Türk-İş analizinden uygulamadaki bazı yanlışlara kadar çeşitli eleştiriler getirilmiş ve sosyal demokrat dünya görüşüne dayanan sendikacılığın açılımı yapılmaya çalışılmıştır. Raporda DİSK’in kuruluş nedeni olarak Türk-İş’in temel ve felsefi bir görüşü olmayışı görülmektedir. DİSK, sosyalist bir devlet kurma amacıyla ilerleyen bir örgüt olarak nitelendirilmektedir.<sup>17</sup> Bu bakımdan bu raporun Türk-İş’in geleneksel DİSK eleştirisini tekrarladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Türk-İş yönetimi raporu ayrıntılı olarak görüşmüş ve raporun kısır siyasi tartışmaları alevlendireceği söylenerek “partiler üstü politika” yönelişinin devamına karar vermiştir. Türk-İş yönetiminin tepkileri üzerine rapora imza koyan sendikacılar herhangi bir partiyi desteklemediklerini açıklamak zorunda kalmışlardır.<sup>18</sup> Bu metin daha sonra DİSK tarafından broşür haline getirilmiştir.

Türk-İş yönetimine içeriden muhalefet eden ve pek çoğu CHP’nin etkisinde olan sendikacıların ikinci hamlesi Dörtler Raporu’ndan kısa bir süre sonra, 2 Temmuz 1971 tarihinde kaleme aldıkları, “Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen” isimli rapordur. Sendikal çevrelerde bu rapor altında 12 sendikanın imzası bulunduğu için “Onikiler Raporu” olarak adlandırılmıştır. Bu belgeye imza koyan sendikacılar arasında; “Basin-İş, Genel-İş, Ges-İş, Kristal-İş, Petrol-İş, Sağlık-İş, Tez Büro-İş, Türk Harb-İş, OLEYİS, Yol-İş sendikaları ve DYF-İş, Türk Deniz Ulaş-İş”<sup>19</sup> yer almaktadır. Onikiler Raporu’nda bir siyasi partinin programını andıran bir konu dağılımı söz konusudur. “Raporda, eğitim, kalkınma ve sanayileşme, yeraltı kaynakları, yabancı sermaye, dış ticaret, tarım ve toprak, mali sermaye ve bankacılık, toplumsal hayat ve sosyal güvenlik ve yönetimin yeniden düzenlenmesi konularında ülkenin bağımsızlığı ve iktisaden kalkınması amaçlarına yönelmiş bulunan çeşitli reformcu ve sosyal adaletçi görüşler ortaya konulmuştur.”<sup>20</sup> Kamu işletmeleri merkezinde bir karma ekonomi öneren raporda devletin üretici kimliği, iç pazara dayalı sermaye birikimi süre-

16 Işıklı, a.g.m., s. 424-425.

17 Fahri Aral, “Türk-İş’te Sosyal Demokrat Muhalefetin Geçmişinden Bir Belge”, *11. Tez*, Sayı 5, Uluslararası Yayıncılık, 1987, s. 210.

18 Işıklı, a.g.m., s. 426.

19 Filiz Aslan, “Onikiler Raporu”, *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, cilt 2, s. 465.

20 Işıklı, a.g.m., s. 427.

## Devrimci Marksizm

cinin ihtiyaçları doğrultusunda tarif edilmiştir:

“İnsan, emeği ve yaşantısıyla devletin de servetin de kölesi olmamalıdır. Üretimde yaratılan fazla değerin bütünü, kişilerin, zümrelerin, sermaye sınıflarının elinde birikince kapitalist toplum düzeninin bütün adaletsizlikleri büyüyerek sürecektir, artık değerin devletin elinde yoğunlaşması halinde de, insan hak ve özgürlüklerinin kendi eğilimi doğacaktır... Benimsediğimiz karma ekonomide, kamu ve özel kesim yanında, önemli bir unsur olarak kitle teşebbüsü ya da kooperatif kesim yer almaktadır.”<sup>21</sup>

CHP eğilimli sendikacıların hazırladığı Onikiler Raporu kendinden önceki Dörtler Raporu'nun akıbetine uğramıştır. Türk-İş yönetimi; “bugünkü ortam içinde özellikle üzerinde duracağımız konu, rapordaki konulardan çok, ülkemizin şu an içinde bulunduğu çok daha acil sorunlardır”<sup>22</sup> diyerek raporu reddetmiştir. Her iki rapor altında imzası bulunan sendikalara baktığımızda, bu sendikaların toplam üye sayısının Türk-İş'in üye sayısının %40'ına tekabül ettiği görülmektedir. Bu tabloya göre Türk-İş içindeki birçok sendika sosyal demokrat eğilimlidir. Herhangi bir konfederasyona bağlı olmayan 4-5 sendikandan daha fazla hareketi desteklediği iddia edilmektedir.<sup>23</sup> Böylece sosyal demokrat eğilimli sendikaların sayısı 20'yi aşmaktadır. Bu oran toplam 35 sendikaya sahip Türk-İş içinde ezici bir çoğunluk anlamına gelmektedir.

Diğer yandan Türk-İş'teki muhalefet başlarda DİSK'e mesafeli yaklaşmıştır. Bu sendikacılar tarafından DİSK, sosyalist bir devlet kurma amacıyla faaliyet yürüten, bu uğurda mücadele veren aydınların ve partilerin örgütü olarak nitelendirilmiştir. Türk-İş yönetimine karşı hareket eden bu sendikacıların politik ufukları sosyal demokrasinin sınırlarında sona ermektedir. Tam bu aşamada, DİSK yönetimi sosyalizm yönelişli ve sosyalist partiler merkezli politikasını değiştirme sinyali verdiğinde, Türk-İş içinde bir çıkar yol göremeyen bazı sendikalar DİSK'e doğru çark etmişlerdir. Bu sürecin değişik aşamalarında, Bağımsız Sosyal-İş, Tekstil İşçileri Sendikası, Genel-İş, OLEYİS gibi sendikalar DİSK'e katılmaya karar vermişlerdir.<sup>24</sup> Böylece Türk-İş'ten 1967 yılında DİSK'in kuruluşundan sonra başka kopmalar da gerçekleşmiştir. Yeni sendikaları bünyesine katan DİSK, sonraki yıllarda bu katılmaların da etkisiyle çok daha güçlenerek yoluna devam edecektir.

21 Aslan, a.g.m., s. 465.

22 Aslan, a.g.m., s. 466.

23 Işıklı, a.g.m., s. 431.

24 Adnan Mahiroğlu, *Türkiye'de İşçi Sendikacılığı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 223.

## TİP-CHP-TKP üçgeninde DİSK'te siyaset

DİSK'in gelişimine damgasını vuran ve işçi hareketinin yükselmesine neden olan siyaset tarzı düşünüldüğünde üç siyasi partinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi DİSK'in doğumunda emeği bulunan birinci TİP, ikincisi DİSK'in seçim favorisi CHP, diğeri ise kısa bir süre olsa da DİSK yönetiminde ağırlık oluşturan TKP'dir. TİP 1967-1970 yılları arasında etkilidir. CHP 1973-1980 seçim dönemleri ile 1977 yılında yapılan DİSK'in 6. Genel Kurul'unda, TKP ise V. Genel Kurul'dan sonra oluşturulan yönetimle 1975-1977 yılları arasında etkili olmuştur. TİP, CHP, TKP üçgenindeki siyasetin birbiriyle çelişkili tarafları olduğunu vurgulayarak ayrıntılara geçebiliriz.

12 Mart Rejimi'nin hüküm sürdüğü yıllardaki baskı koşullarında yavaşlayan işçi eylemleri<sup>25</sup> 1974 yılından başlayarak yeniden bir yükseliş eğilimine girmiştir. Buna bir de dünyada ve Türkiye'deki politik iklimi eklediğimizde gerekli koşulların işçi sınıfı lehine olduğunu tespit edebiliriz. Bu politik atmosferde DİSK, dört genel kurul gerçekleştirerek kurumsallaşma hususunda önemli mesafeler kat etmiştir. Bu durum doğuşundan getirdiği mücadeleci kimlik ile birleştiğinde işçi sınıfı arasındaki sempatisinin artmasına neden olmaktadır. Devlete bağlı işletmelerin dışındaki çetin şartlarda örgütlenen DİSK'li işçilerin mücadeleciliği ve sendikacıların TİP ilişkileri içinde harmanlanan DİSK ortamı, sadece sendikal talepler için değil genel siyasi talepler ve çalışmalar için de son derece elverişlidir. Bu nedenle dönemin irili ufaklı pek çok sol grubu bu ortamdan yararlanma yoluna gitmiştir. Bir süre sonra pek çok farklı grup DİSK'e bağlı çeşitli sendikaların yönetimlerini ele geçirmek için var güçleriyle mücadele verecektir. DİSK'in bir sendikal konfederasyonun taleplerini aşarak genel bir siyasi örgütlenme boyutuna geçtiğinin göstergeleri genel kurullar öncesi hazırlanan çalışma raporlarıdır. Bu raporlar incelendiğinde bir siyasi parti programını aratmayacak ayrıntılı analizlerin mevcut olduğu görülmektedir. Örneğin 24-25 Şubat 1968 tarihinde gerçekleştirilen II. Genel Kurul'dan önce yayınlanan çalışma raporunda Türkiye'nin içinde

25 Bu dönemde ertelenen grevler şunlardır: Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (18 Nisan 1971, 30 gün), TCDD (14 Mayıs 1971, 30 gün), Makine Kimya Endüstrisi (20 Mayıs 1971, 60 gün), TCDD (3 Haziran 1971, 60 gün), Çimento Sanayi (16 Temmuz 1971, tabii afet gerekçesiyle 9 ilde yasaklama), ATAŞ (19 Temmuz 1971, 60 gün), Denizcilik Bankası Deniz Nakliyatı (24 Ekim 1971, 30 gün), Denizcilik Bankası Malzeme Müdürlüğü (16 Kasım 1971, 30 gün), Sümerbank Konya Krom Magnezit Müessesesi (24 Kasım 1971, 30 gün), Sümerbank Konya Krom Magnezit Müessesesi (26 Aralık 1971, 60 gün), Merkez Bankası (26 Kasım 1971 ve 26 Aralık 1971, 30 ve 60 gün), Kayseri Belediyesi (4 Ağustos 1972, 30 gün), Et ve Balık Kurumu (24 Ekim 1972, 30 gün), Ereğli Kömür İşletmeleri ve Garp Linyitleri (23 Kasım 1972, 30 gün), Et ve Balık Kurumu (25 Kasım 1972, 60 gün), Denizcilik Bankası İstanbul, Çanakkale, Kocaeli Liman İşletmeleri (3 Haziran 1973 ve 4 Temmuz 1973, 30 gün ve 60 gün), TPAO (10 Temmuz 1973, 30 gün), Türk Gıda Sanayi İşletmeleri (2 Ağustos 1973, 30 gün), TPAO (9 Ağustos 1973, 60 gün), Ereğli Demir Çelik (15 Kasım 1973, 30 gün), Ereğli Demir Çelik (16 Aralık 1973, 60 gün. Şükran Soner, "12 Mart Döneminde İşçi Hareketi", *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 2, s. 463-464.



## Devrimci Marksizm

bulunduğu ekonomik durum tahlil edilerek liberal ekonomiyi hedefleyen uygulamaların doğru sonuçlar vermeyeceği belirtilmiştir. Liberal ya da karma ekonomilerin çıkmazı bu şekilde gösterildikten sonra bu durumdan çıkış yolu olarak bir formül verilmektedir: “Kurtuluş yolu; seçimle iktidardaki sınıfları muhalefete geçirmek ve işçi sınıfının öncülüğünde bütün emekçi sınıf ve tabakaları ve emekten yana olanları yeteri kadar temsilciyle Mecliste çoğunlukta bulundurmak.”<sup>26</sup> Görülebileceği gibi DİSK yönetimi mevcut durumdan sermaye hükümetlerinin olumsuz politikalarını sorumlu tutarken bir yandan da emekçi kesimleri harekete geçmeye TBMM’de çoğunluk olabilmek için adım atmaya çağırılmaktadır. Zaten DİSK’in varlığı da bu yönelişin gerçekleşmesi için işçi sınıfındaki olumlu gidişatın göstergesi olarak görülmektedir. İşçi sınıfını sorunlara karşı taraf olarak mecliste çoğunluk olmak için adımlar atmaya çağırın bu tavır, genel kuruldan bir yıl sonra yapılacak olan 1969 seçimlerine bir gönderme yapmaktadır. 1969 seçimlerinde DİSK, bu politik çizginin bir sonucu olarak TİP’i desteklemeye karar vermiştir. Destekleme kararının gerekçesi şu şekildedir: “DİSK, işçi sınıfının sömürüden kurtulması yolunda çalışan devrimci işçi konfederasyonu olarak, tüm emekçileri bu seçimlerde Türkiye İşçi Partisi adaylarına oy vermeye çağırır. Zafer tam bağımsız sosyalist Türkiye için çalışanların olacaktır.”<sup>27</sup>

1965 seçimlerinde 276.101 kişinin desteğini alarak %2,97’lik bir oy oranı yakalayan TİP’in 1969 genel seçimlerinde 243.797 oyla %2,67 oy oranına gerilemesi büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır.<sup>28</sup> Bu durum muhalif çevrelerin kendi aralarındaki siyasi çekişmeleri körüklemiş ve 1970’lere bir dizi iç tartışma ile girilmiştir. DİSK’li sendikacıların TİP’le mesafeleşmesinde önemli etkenlerden birinin bu seçim başarısızlığı sonucu alevlenen iç tartışmalar olduğu tespit edilebilir. Fakat en az bu faktörler kadar belirleyici başka bir faktör, 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası’nın TİP ve sosyalist çevreler üzerinde yarattığı baskının sendikacılar üzerindeki etkisidir. DİSK yönetimi 1969 seçimlerinin ardından gerçekleşen 12 Mart askeri müdahalesinin baskı altına aldığı sosyalist hareketin etrafında değil yıldızı yeni yeni parlamaya başlayan başka bir siyasi güç etrafında toparlanmaya çalışacaktır. Bu siyasi güç Ecevit önderliğindeki CHP olacaktır.

1973 genel seçimleri, 12 Mart Muhtırası’nın ardından yapılan ilk genel seçimlerdir. Bu seçimlerde dikkat çekilmesi gereken en önemli nokta CHP’nin yükselişe geçmesidir. İsmet İnönü yerine partinin yönetimini ele alan Ecevit ve arkadaşları dönemin rüzgârını iyi tahlil ederek sol-sosyalist çevrelere daha yakın bir politika izlemişlerdir. Ecevit “su işleyenin toprak kullananın” ya da “emek en yüce değerdir” gibi söylemlerle işçi sınıfı arasında büyük bir sempati toplamıştır. Her zamanki oportünizmiyle yükselen işçi hareketine yanaşmaya çalışan Ecevit, bu tavrıyla DİSK bürokrasisini etkilemeyi başarmıştır.

26 DİSK II. Genel Kurul Çalışma Raporu, DİSK yayımları, s. 42.

27 Yıldırım Koç, 100 Soruda Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 86.

28 <http://www.tbmm.gov.tr>, 11.01.2007.

1973 yılının 12-13 Şubat tarihlerinde gerçekleştirilen DİSK 4. Genel Kurulu hem Türk-İş'e bağlı bazı sendikaların huzursuzluğundan kaynaklanan gelişmeler hem de bağımsız fabrika çevrelerinden DİSK'e yönelik sinyallerinin alındığı bir dönemde yapılmıştır. Bu ön belirtilerden sonraki yıllarda Bağımsız Sosyal-İş, Tekstil İşçileri Sendikası, Genel-İş, OLEYİS gibi sendikalar DİSK'e katılmaya karar vermiştir. Daha önce de vurguladığımız gibi bu sendikalar çeşitli raporlar hazırlayarak; "İşçi sınıfı için en iyi ideolojinin sosyal demokrasi, bu doğrultuda hareket eden partinin de CHP" olduğunu iddia etmişlerdi. Sosyal demokrat yönelimli yeni sendikaların ağırlığı, ülke siyasetinde CHP'nin yükseliş trendi içine girmesi ve TİP'in 12 Mart tarafından kapatılmış olması, DİSK'in daha önceki politik hattının değişmesine neden olmuştur. DİSK yönetimi 8 ve 12 Eylül 1973 günleri toplanarak bu politika değişikliğini şu şekilde gerekçelendirmiştir:

"Özellikle 12 Mart sonrası dönemde parlamento içinde ve dışında demokrasinin, tüm özgürlüklerin ve işçi haklarının savunmasını yapmış, bunlara karşı tüm girişimlere karşı çıkmış ve mücadele etmiştir.  
-Anayasa ve demokratik hayata aykırı düşen yasaların iptali için Anayasa Mahkemesine başvurma kararı almıştır.  
-Çalışanları ezerek sömürerek yoksullaştırarak kalkınma sanayileşme anlayışını çağın gerisinde bulmuş insanca ve demokratik bir çalışma hayatı gerçekleştirecek bir düzen değişikliği anlayışına yönelmiştir.  
-Grevleri yasaklayan, Lokavtları serbest bırakan devlet anlayışına karşı çıkmıştır." 29

Bir yanda devleti kurmuş bürokrasi ve burjuvazinin baş temsilcilerinden biri CHP, diğer yanda TİP'te görev almış, dönemin militan işçi mücadelelerinden geçmiş, Türk-İş bürokrasisi ile çatışmış DİSK yönetimi. CHP işçi haklarına karşı burjuvazinin en sadık sözcüsüdür. Cumhuriyetin kuruluşundan 1970'lere işçi haklarına karşı sürdürülen saldırı politikaları düşünüldüğünde, sendikaların yasaklanması, grevlere izin verilmemesi, mücadeleci sendikaların kapatılmaya çalışılması, CHP'nin işçi hakları hususundaki sicili ortadadır. Dolayısıyla DİSK yönetiminin "Oylar CHP'ye" çağrısını, "CHP'nin işçi hakları konusundaki duyarlılığı" ile gerekçelendirmesine inanmak safdillik olur. Bu politika değişikliğinin nedenini ülkedeki genel siyasi gelişmeler ile sendikal hareketteki iç kaynaklarda aramak gerekir. DİSK yönetimi 12 Mart rejiminin çözemediği, tersine daha da derinleştirdiği burjuva siyasetin hegemonya krizinden faydalanmak istemekte, kendi oy potansiyelini artırmak için işçi sınıfına yaklaşma adımları atan Ecevit oportünizmine sinyal göndermektedir. Buna bir de Türk-İş'te somutlaşan "sosyal demokrat" yönelimli muhalefete zeytin dalı uzatma tavrını eklediğimizde DİSK'in CHP dönüşünün gerçek nedenleri ortaya çıkacaktır. DİSK yönetimi egemen güçlere, "bakın siz bizim haklarımıza saygılı olursanız biz de düzen sı-

## Devrimci Marksizm

nırları içindeki bir partiyi destekleriz” derken Türk-İş’ten rahatsızlık duyan kimi sendikacılara da “aykırı anarşik sendikacılık yapmıyoruz sizin gibi CHP’yi öneriyoruz” mesajı vermektedir.

Başta DİSK olmak üzere pek çok sendikanın desteğini alan CHP, 1973 Genel Seçimi’nde oy yüzdesini 6 puan artırarak %33,30’a yükseltmiştir. DİSK 9 Aralık 1973 tarihinde gerçekleştirilen mahalli idari seçimlerinde de aynı politika doğrultusunda CHP’yi destekleme kararı almıştır

Bu politikanın DİSK’in yükselen işçi hareketinin merkezi haline gelmesini sağlayan etkenlerden biri olduğunu kabul etmek gerek. En büyük burjuva partilerinden biri olan Adalet Partisi bölünmüş ve içinden Demokrat Parti ile Milli Selamet Partisi çıkmıştır. Ecevit’in CHP’si kitlelerin gözünde daha gerçekçi bir seçenek haline gelmeye başlamıştır. Başta DİSK yöneticileri olmak üzere bazı sendikacılar TİP’in kapalı olduğu koşullarda CHP’ye yaslanarak daha gerçekçi bir siyaset yapacaklarına karar vermişlerdir. Bu adım onları rejimin tehdidine karşı korumasının yanı sıra daha geniş kitlelere seslenmelerine fırsat verecektir. Bu temel politika 12 Eylül 1980’e kadar bir iki istisna dışında sürdürülmüştür.<sup>30</sup> Başta DİSK olmak üzere işçi hareketinin ağırlıklı kesimleri genel ve yerel seçimlerde daima CHP’yi desteklemişlerdir. Sendika bürokrasisi açısından işlevsel olan bu yaklaşım, geniş kitlelere hitap etmeyi ve rejimin baskılarına karşı korunmayı sağlamaktadır. Öte yandan işçi hareketine bir burjuva partisinin programını ve iktidar seçeneğini önermek sınıf işbirlikçi bir politika olduğundan gerici bir muhteva taşımaktadır. Sendika bürokrasisinin ihtiyaçlarına denk düşen fakat işçi sınıfının çıkarlarına hizmet etmeyen yıkıcı bir politikadır söz konusu olan. Bu temel politikanın işçi hareketi üzerindeki tahrip edici etkilerini ikinci bölümde değerlendirmeye çalışacağız.

İşçi hareketinin yükselişinin merkezindeki DİSK’in yönelişini belirleyen bir diğer oluşum TKP ise 1975–1977 yılları arasında ağırlığını hissettirmiştir. Örgütsel egemenliğini iki yıl kadar sürdüren TKP’nin bu dönemde kabul ettirdiği politikaların 1980’e kadar işçi-sendika hareketi üzerinde bir ağırlığı olduğunu vurgulamak gerekir. DİSK-TKP ilişkisi içinde V. Genel Kurul kararlarının ayrı bir önemi vardır.

Alınan kararları ve TKP’nin egemenliğini analiz etmeden önce ülkedeki genel siyasi hava hakkında kısa bir parantez açmak gerekiyor. Zira bu süreç hem bu kararları hem de işçi hareketini etkilemesi bakımından önemlidir.

12 Mart 1971 askeri müdahalesinin ardından 1973 Ekim seçimlerinde başta DİSK olmak üzere işçi sınıfının desteğini alarak birinci parti konumuna gelen CHP, TBMM’de yeter sayıya ulaşamadığı için, uzun uğraşlar sonucunda 25 Ocak 1974 tarihinde, İslami gelenekten gelen MSP ile koalisyon kurmuştur. Fakat bu

30 Örneğin 14 Ekim 1979 tarihinde gerçekleştirilen senatoyu 1/3 oranında yenileme ve milletvekiliği seçimlerinde DİSK, CHP’yle yaşadığı bir dizi gerilim nedeniyle klasik tavrını devam ettirmekle birlikte –CHP’ye destek- emekten yana bazı partilere de oy verilebileceğini ilan etmiştir. *DİSK’in 7. Genel Kurul Çalışma Raporu*, DİSK Yayınları, İstanbul, 1980, s. 239.

koalisyon derin görüş ayrılıkları nedeniyle devam edemeyerek, kuruluşundan sekiz ay sonra düşmüştür. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından görevlendirilen senatör Sadi İrmak hükümeti de kısa ömürlü olmuştur. Bunun üzerine 31 Mart 1975 tarihinde AP Genel Başkanı Süleyman Demirel önderliğinde dört sağ partiden oluşan bir koalisyon (yaygın kullanılan adıyla, Milliyetçi Cephe) kurulmuştur.<sup>31</sup> MC hükümeti, burjuvazinin işçi sınıfına 70'li yıllardan itibaren başlatıldığı taarruzun en uç mevzilerinden biri olduğundan bu oluşum mücadele eden işçilerde bir tepki doğurmuştur. Bu durum DİSK'li yöneticileri de ciddi biçimde tedirgin etmiştir. Bu tedirginliğin kaynağı, 1960'lı yıllarda kazanılan fakat 12 Mart 1971 rejimi ile kısıtlanan temel bazı hakların tümüyle kaybedilme riskidir.

Bu şartlarda gerçekleştirilen V. Genel Kurul işçi sınıfı tarafından son derece dikkatle izlenmiştir. Bu genel kurul çalışmalarına kaynaklık eden en önemli metin; "DİSK V. Dönem Çalışma Raporu (1973-1975)" isimli bir belgedir. Bu raporda DİSK yönetimi 1973-1975 yılları arasında dünyada ve Türkiye'de politik gelişmelere işçi sınıfının genel halinden kendi örgütsel durumuna kadar pek çok noktaya değinmiştir. Raporun son bölümünde ise "Örgütlenme ve İş Çalışmalar"dan söz edilmektedir. Bu bölümde, bazı sendikaların kendi bünyesine katılacağı şu şekilde ilan edilmektedir:

"4. Kongrede seçilen yürütme kurulu, bağımsız ve devrimci özdeki sendikaların yöneticileri ile ilişki kurarak, ya da kurulmuş ilişkileri geliştirerek bunları DİSK içinde örgütlemek için ortak bir toplantı düzenlemeyi sağlamaya çalışmıştır. Sendikanın sayın yöneticilerinin de üyelerini olduğu kadar yetkili organlarındaki çalışma arkadaşlarını devrimci sendikacılık safında, doğrultusunda bütünleştirme, etkin şekilde çalışmakta ve üstün başarılar sağlamakta olduğunu gördüğümüz, duyduğumuz ve öğrendiğimiz için bu çabaların sonuç alıcı bir noktaya geldiği inancına vardığımız gün, üye sendikamız Maden-İş Gönen Eğitim Merkezinde bir sohbet toplantısı yapmayı saptadık... Buna göre, Gönen toplantısına katılan bağımsız devrimci sendikalar 1974 yılı içinde kongrelerini yaparak DİSK'e katılma kararı alacaklar ve DİSK yöneticileri de Konfederasyon genel merkezinin Ankara'ya alınmasına çalışacaktır."<sup>32</sup>

Bu genel kuruldan başlayarak 12 Eylül 1980 darbesine kadar geçen beş yıllık süre içinde Türkiye işçi hareketi DİSK tarafından sevk-idare edilecektir. Şüphesiz

31 *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980*, Cilt: 3, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 342.

32 *DİSK V. Dönem Çalışma Raporu (1973-1975)*, DİSK Yayınları, No: 15, İstanbul, 1975, s. 130-131. Raporun ilerleyen bölümlerinde DİSK'in kendi bünyesi dışındaki sendikaları örgütlenme yönelişi karşılık görmeye başladığı ve şu sendikaların DİSK'e katılmaya karar verdiği vurgulanmaktadır. Sosyal-İş 20 Mayıs 1974, Devrimci Toprak-İş sendikası 25 Mayıs 1974, Ağaç ve Eşya İşleri Sendikasının (ASİS) 1973 yılının Ekim ayı, Ziraat-İş 6 Aralık 1974, Baysen-İş 1 Ekim 1974, Tek-İş 2 Ekim 1974, Pektim-İş 10 Ocak 1975, Tekstil İşçileri Sendikası 30 Ocak 1975, Türkiye Yeni Haber-İş Sendikası 7-8 Mart 1975, Kapfer Genel-İş 16 Mart 1975, Tek Bank-İş 5-6 Nisan 1975... Bu bilançonun verildiği satırlardan hemen sonra DİSK saflarına 270.000 yeni işçinin katılacağı ilan edilmektedir.

## Devrimci Marksizm

kısmi bazı eylemlerde Türk-İş ya da bağımsız sendikaların etkisi olmuştur. Fakat DİSK bu yıllar içinde işçi hareketinde ciddi bir hegemonya oluşturmuştur. Bu dönemde bir yandan yeni katılımlarla büyüyen DİSK diğer yandan ülkenin siyasi gündemine damgasını vuracak olan bir dizi politikayı geniş kitlelerin desteğiyle hayata sokmuştur. V. Genel Kurul'un yapıldığı yıl olan 1975'ten 1977 yılında yapılacak olan VI. Genel Kurul'a ve Haziran 1980'de yapılacak olan VII. Genel Kurul'a kadar DİSK'in politik ve örgütsel hegemonyası varlığını sürdürmüştür.

Bu arada 12 Ekim 1975 ara seçimlerde DİSK, CHP'yi destekleme politikasını sürdürmüş, ayrıca MC hükümetinden duyduğu rahatsızlığı açıkça ifade etmiştir.<sup>33</sup>

Bu yazının konusu Türkiye Stalinist hareketinin en güçlü partisi TKP'yi incelemek değil. TKP'nin işçi-sendika hareketi üzerindeki belirleyici etkisini ortaya koymak. Tekrar vurgulamak gerekirse TKP'nin DİSK üst yönetimi üzerindeki örgütsel etkisi 1975-1977 yılları arasında, politik etkisi ise 1980'e kadar devam etmiştir. Bu zaman dilimine damgasını vuran ve işçi hareketini etkileyen temel politikaları dört başlık altında toparlayabiliriz. Bu politikalardan ilk ikisi somut güncel gelişmelere dönük geliştirilen politikalardır. Bunlardan birincisi 12 Mart 1971 Askeri müdahalesiyle Türk Ceza Kanunu'na eklenen 141. ve 142. maddeler ile 27 Mayıs 1961 Anayasasında yer alan fakat 12 Mart 1971 tarihinden sonra işlerlik kazanan Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile mücadeledir. İkincisi ise o tarihe kadar kutlanması yasaklanan 1 Mayıs'ın büyük bir etkinlik olarak meydanlarda kutlanmaya başlanmasıdır. İkinci düzeyi ise programatik hatta denk düşen politikalar oluşturmaktadır. Bu düzeydeki ilk politika, V. Genel Kurul'dan hemen sonra DİSK metinlerine yansıyan "Sınıf ve Kitle Sendikacılığı" anlayışıdır. İkincisi ise sonradan örgüt içinde ciddi krize neden olacak olan "Ulusal Demokratik Cephe" yöneliştir. Okuyucuyu yormamak bakımından bu politikaların içeriğini bu kısımda uzun uzun anlatmak yerine bu politikaların ne anlama geldiğine kısaca değineceğiz.<sup>34</sup>

Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddeleri ile Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ne karşı yürütülen mücadeleler işçi sınıfının *savunma hattını* göstermesi bakımından önemlidir. Bilindiği gibi faşist anayasalardan devşirilerek Türk kanunlarına yedirilen bu maddeler ve bunların uygulayıcısı olan DGM'ler sosyalist hareket ve mücadeleciler işçi hareketini ezmek için kullanılan kurumlardı. İşçi hareketinin bu düzenlemelere karşı yaptığı eylemler<sup>35</sup> rejim tarafından bu araçların işlevsel kullanılmasını engellemiştir.

İşçi sınıfının *forvet hattı* olarak kabul edilebilecek 1 Mayıs'ların büyük sokak etkinlikleri olarak kutlanması, sınıf bilincinin gelişmesine katkıda bulunduğu gibi işçi sınıfının burjuvaziye karşı gövde gösterisi yapması bakımından önemli-

33 DİSK Dergisi, Sayı:10, Ekim 1975, s. 7.

34 Bu politikaların içeriği, nasıl hayata geçtiği hakkında daha fazla bilgi almak isteyenler EK 'e bakabilirler.

35 Ek'e bakınız.

dir. Yüzbinlerce işçinin hep bir ağızdan işçi marşları söylemesi, burjuvaziye karşı ortak sloganlar haykırması, bu eylemlerin büyük kitlelerin şenliğine dönüşmesi moral motivasyonun artmasına neden olmuştur. 1976-1977-1978 yıllarında kutlanabilen, 1979 ve 1980'de İstanbul Taksim'de kutlanılmasına izin verilmeyen 1 Mayıs'lar bu dönemde işçi sınıfı hareketinin yükselişinin en somut göstergeleridir.

İşçi sınıfının *ceza sahası* kabul edilebilecek "Ulusal Demokratik Cephe" stratejisi taşıdığı Stalinist öze rağmen -burjuva karakterli bazı toplumsal güçlerle de işbirliği yapmaya açık olması, siyasi hedef olarak CHP'yi işaret etmesi- işçi hareketini yükselen faşist harekete ve MC hükümetlerinin işçi düşmanı politikalarına karşı uyarılmıştır.<sup>36</sup> Her ne kadar sendikal hareketin içindeki Stalinist kadrolar, bir yandan "faşizme, MC'lere karşı cephe" derken diğer yandan birbirlerini yemiş olsalar da bu yaklaşım faşizme karşı çıkılmasını önermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu politikanın yalnızca uyarı düzeyinde kaldığını, üstelik hatalı bir uyarı olduğunu vurgulamak gerekiyor. UDC, işçi sınıfını, CHP'ye dolayısıyla burjuvazinin insafına bırakmak demektir. Bu bakımdan işçilere faşizm tehlikesini göstermekle birlikte buna karşı önerdiği politika tümüyle hatalıdır. Bu politikanın tahrip edici etkilerine ileride bir kez daha değineceğiz.

Son olarak sendikal hareketin *oyun taktiği* olarak öne sürülen "sınıf ve kitle sendikacılığı" anlayışı. Bu kavramın sendika metinlerinde temel bir yöneliş olarak konulması, sendika demokrasisi, sınıf sendikacılığı, kitlelilik gibi havada uçuşan kavramların toparlanarak işçi sınıfının gündemine sokulması açısından önemlidir. Elbette bu anlayışın tartışılmaya başlanması tıpkı diğer öneriler gibi bunların sınıf mücadelesinin çıkarları temelinde hayata geçirildiği anlamına gelmiyor. Zaten Stalinist sol ile sendika bürokrasisinin el ele işçi sınıfının yenilgisini hazırlaması hem bu programatik hatta dayanan politik önermelerin hatalarından hem de uygulamadaki sakatlıklardan kaynaklanmaktadır.

İşçi hareketinin yükselmesi kadar düşmesine de zemin hazırlayan bu politikaların Stalinizmden beslendiğine şüphe yok. İkinci bölümde de görüleceği gibi işçi hareketi bu politikaların peşine takılmasının bedelini pahalıya ödeyecektir.

## DİSK'in krizi

1977 yılının Ekim ayında yapılması gereken genel seçimleri 1. MC hükümetinin CHP'yle anlaşması sonucu 5 Haziran 1977 tarihinde yapılmıştır. Türkiye'yi yaklaşık üç yıldır yöneten 1. MC Hükümeti'nin ekonomik ve sosyal sorunları bir türlü çözümlenememesi huzursuzluğu derinleştirmiştir. Ecevit önderliğindeki CHP'nin geniş halk kesimlerindeki itibarı artmıştır. İşte bu koşullar altında DİSK yönetimi, tıpkı 1973 seçimlerinde olduğu gibi, kendine bağlı tüm sendikaları ve üyelerini seçimlerde CHP'yi desteklemeye çağırmıştır.<sup>37</sup> İşçi sınıfı içinde itibarı

36 Kavram hakkında ayrıntılı bilgiler için Ek'e bakınız.

37 *DİSK Aylık Yayını*, Sayı: 3 (33), İstanbul, Mart 1977, s. 111.

giderek yükselen DİSK'in desteğini alan CHP bu seçimlerden geçen seçimlere göre oy oranını 8 puan artırarak % 41,38'le birinci parti olarak çıkmıştır.

Başta DİSK'in desteği olmak üzere pek çok farklı toplumsal kesimin desteğini alan CHP'nin parlamentodan güvenoyu alamama ihtimali ve 2. MC'nin kurulma olasılığının artması DİSK yönetimini endişelendirmiştir. Tam bu aşamada DİSK'in kaygısını en yetkili ağız olan Kemal Türkler dile getirmiş; CHP'ye güvenoyu verilmesini ve 2. MC'nin engellenmesini sağlamak için genel bir çağrı yapmıştır.<sup>38</sup> Bu çağrının sonuçsuz kalması sonucu kurulan 2. MC'ye karşı ilan edilen UDC politikası DİSK içinde iki başlı bir yönetimin oluşmasına yol açmıştır. DİSK üst yönetiminde bir yanda bu politikayı savunan Genel Başkan Kemal Türkler, Genel Sekreter Mehmet Karaca ve Yürütme Kurulu Üyesi Fehmi Işıklar diğer yanda ise dört yürütme kurulu üyesinden oluşan çoğunluk eğilimi ortaya çıkmıştır.<sup>39</sup> DİSK Yönetim Kurulunun da bu çoğunluk eğiliminden yana tavır alması sonucu derinleşen krizi aşmak için olağanüstü genel kurula gidilmesi kararı alınmıştır.

DİSK'in Olağanüstü 6. Genel Kurul'u son derece gergin bir ortamda 22-26 Aralık 1977 tarihinde yapılmıştır. Daha önceki kongrelerden farklı olarak bu kongrede DİSK'in kuruluşundan bu yana başkanlık görevi yürüten Kemal Türkler'in karşısında güçlü bir aday çıkmıştır. DİSK'e Türk-İş'ten ayrılarak 11 Haziran 1976'da katılan Genel-İş Genel Başkanı Abdullah Baştürk. Baştürk uzun yıllar Türk-İş içinde Genel-İş'in başkanlığını yapmış olmasının yanı sıra bir ara CHP milletvekili olarak parlamentoda da görev almıştır. Türk-İş içinde CHP yanlısı sosyal-demokrat fikirleri taşıyan eğilimin güçlü temsilcilerinden biri olduğu bilinmektedir. Fakat DİSK'in 10 yıllık efsanevi başkanı Kemal Türkler'in karşısına rakip olarak çıkma gücünü sadece kendi sendikasıyla ya da DİSK içinde sosyal-demokrat eğilimli sendikacılardan almamıştır. Konfederasyon içinde Kemal Türkler ve ekibinin başta UDC politikası olmak üzere, bir dizi sendikacıya dönük tasfiyeci yaklaşımı DİSK üst yönetimine karşı büyük bir rahatsızlık doğmasına yol açmıştır. Abdullah Baştürk hem DİSK içindeki sosyal-demokrat eğilimli sendikacılara hem de Türkler ekibinin uygulamalarından mağdur olan pek çok sol sendikacıya güvenerek başkan adayı olmuştur.

Kongre uzun tartışmalardan dolayı iki gün uzatılmıştır. Son gün yapılan oylamada genel başkanlık için yarışan iki adaydan eski başkan Kemal Türkler 116 oyda kalmış, yeni başkan adayı Abdullah Baştürk ise 204 oy almıştır. Kemal Türkler yönetiminin uygulamalarından rahatsız olan sosyal-demokrat ve bazı sosyalist sendikacılar ittifakı Abdullah Baştürk'ün başkan olmasını sağlamıştır.

Bu kongreyle, DİSK'te 1977'den 1980'e kadar sürecek olan bir "ikili iktidar" durumunun tohumlarını atılmıştır. Bir yanda çiçeği burnunda yeni başkan Baştürk diğer yanda 10 yıllık genel başkanlık görevini kaybeden Türkler...

38 *DİSK Ajansı*, Sayı: 977/99, 30.07.1977.

39 Koç, a.g.e., s. 110.

## II. Bölüm: İşçi-sendika hareketinin düşmesinin nedenleri

70'lerin ortalarından 80'li yılların sonuna kadar dozu giderek artan işçi hareketi, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonucu uzun yıllar sürecek olan bir suskunluğa bürünecektir. 1970'li yıllara her yönüyle damgasını vurmuş ve siyasal hayatın şekillenmesinde birinci derecede rol oynamış bir dinamiğin bir geriye çekiliş süreci dahi yaşamadan yenilmesi her yönüyle tartışılması gereken bir olgudur. 70'li yıllardaki işçi eylemlerine göz attığımızda 1974–1980 arasında herhangi bir eşikte işçi hareketinin geriye çekilmediği tersine toplumsal mücadelelerin ana öznesi olduğu gözlemlenebilir. Örneğin darbenin gerçekleştiği yıl olan 1980'deki Tarih Direnişi mücadelenin koca bir şehre yayılması bakımından 15–16 Haziran'ı andırmaktadır.<sup>40</sup> Bu dönemde yaklaşık yarım milyona ulaşan gücüyle DİSK sınıf hareketinin merkezi konumundadır. Aynı zamanda diğer konfederasyonlara bağlı olan ve yer yer eylemlerin içinde yer alan işçileri kattığımızda hareket eden işçi sayısını ikiye katlamak kolaylıkla mümkündür. Buna bir de bizim burada çalışmadığımız mahallelerdeki yoksul hareketini, köylü ayaklanmalarını ve öğrenci hareketini eklediğimizde, 70'leri, "bir kitle seferberlik dönemi" olarak nitelendirebiliriz. İşte sorun da tam da budur. İşçi hareketi diğer toplumsal hareketlerle ve solla bu kadar kaynaşmışken, ülkenin dört bir yanında grevler direnişler patlak verirken nasıl olur da burjuvazinin ihtiyaçları temelinde gerçekleştirilen bir askeri darbe her şeyi bir anda teslim alabilir? Nasıl olur da 70'lerin büyük yükselişi bir geriye çekiliş süreci dahi yaşamadan bir anda düşebilir?

İlerleyen bölümlerde ele alacağımız noktalar işçi-sendika hareketinin ve solun bir dizi programatik-örgütsel hatasının bu yenilginin yollarını döşediğini açıkça ortaya koyacaktır. 70'lerdeki işçi hareketinin sendikal ekseninde ilerlemesi, dolayısıyla önderliğin sendikacılar tarafından yürütülmesi, okların bu kesime atılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Fakat bu yönetici kastın hangi siyasal oluşum ve partilerden beslendiği? İlişkilerin hangi politik ve örgütsel kanallardan kurulduğu? Bu soruların yanıtı ikinci zanlıyı işaret etmektedir: Stalinist sol. Sendika bürokrasisi ile Stalinist sol işçi hareketinin tüm mevzilerini terk ederek bir anda kayıtsız teslim olmasının baş sorumlusudur.

Ayrıntılara geçmeden 12 Eylül darbesinin ertesindeki bir fotoğrafı hatırlatmak yerinde olacaktır. Bu fotoğraf karesinde darbe sonrası bir dizi muhalif sendikacı askeri savcılığa ifade vermek için kışlaların önüne koşuşturup uzun kuyruklar oluşturmaktadır. Kısa bir zaman öncesine kadar binlerce eylem içinden

40 22 Ocak 1980 tarihinde Tarih'te başlayan mücadele aniden yakın fabrikalara, bölgedeki diğer işletmelere ve tüm İzmir'e yayılmıştır. Gecekondu mahallelerinde oturan yoksul halk, üniversite öğrencileri, işçiler hep birlikte Tarih direnişine destek olmak için harekete geçmişlerdir. 25 Ocak'ta İzmir'de farklı sendikalara bağlı olan işçiler iki saatlik iş bırakma eylemi yapmışlardır. Şubat ayına sarkan mücadelede, polis, işçileri yıldırma için aşırı şiddet kullanarak pek çok kişiyi yaralamıştır. Yüzlerce işçiye dava açılmış ve işten atılmıştır. Tarih'te uygulanan işten çıkarmalar daha sonra Çukobirlik ve Antbirlik gibi işletmelerde de uygulanmak istenmiştir. İşçiler buna karşı hep birlikte mücadele etmenin önemini göstermek için ortak iş bırakma eylemleri yapmışlardır.



## Devrimci Marksizm

gelen sendikacılar, işçi sınıfına genel grev çağrısı yapmak yerine askeri savcılar karşısında hazır olda beklemektedir. Stalinist ya da merkezci gruplara bağlı olan bu sendikacılar, militarizme boyun eğerek işçilere itidal çağrısı yaptıklarında bir dönem kapanmış olacaktır.

İşçi hareketinin yenilgisini hazırlayan temel noktalar şunlardır:

—Sendika bürokrasisi ve Stalinist solun militarizm korkusu ve CHP tutkusu.

—Sendika bürokrasisi ile Stalinist solun flörtü.

—Faşizme karşı mücadeledeki zafiyet.

—Sendika bürokrasisinin yozlaştırıcı etkisi

—Kitleler arasında geçiş programı ekseninde faaliyet yürütecek bir *Devrimci İşçi Partisi*'nin inşa edilememesi.

## Sendika bürokrasisinin militarizm korkusu ve CHP tutkusu

Türkiye'deki sol hareketin ve sendikacılığın tarihinde militarizmle ilişkiler her zaman en çetrefilli konudur. Yalnızca darbe ortamlarında değil normal zamanlarda da bir dizi sol anlayış militarizmden medet ummayı sürdürmüştür. Örneğin 27 Mayıs 1960 darbesinin sola ve işçi hareketine belirli zorunluluklardan hayırlı davrandığından daha önce söz etmiştik.<sup>41</sup> Bu süreçten sonra "ordu-geçmiş elele" sloganı etrafında 27 Mayıs benzeri bir darbeye duyulan sempati 12 Mart 1971'e kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra burjuvazi işçi sınıfıyla çelişkisini parlamenter sınırlar içinde çözemediğinden orduyu göreve çağırmıştır. TSK ise gerçek karakterini bir kez daha ortaya koyarak burjuvaziye bağlı en zinde kuvvet olduğunu bir kez daha göstermiştir. Bu süreçte DİSK yönetiminin verdiği demeci hatırlatmak yeterlidir.<sup>42</sup> 12 Mart Darbesi'nin "iyi huylu" olmadığını zamanla anlayabilen DİSK yöneticileri, darbeye lanet okumak dışında herhangi bir tutum almamışlardır. 1960-1970 arası militarizme karşı duyulan sempati, 1970-1980 arası bir korkuya dönüşmüştür. Bu konuda bir dizi örnek var. Çarpıcı iki tane-sini vereceğiz. Birincisi hükümet ve ordunun elele 1974 yılında gerçekleştirdiği Kıbrıs işgaline karşı DİSK yönetiminin takındığı tavrıdır. DİSK yöneticileri bu savaşın bir işgal anlamına geldiğini Kıbrıslı ve Türkiyeli emekçilerin bundan bir çıkarları olmadığını ilan ederek genel greve gidecekleri yerde savaş naralarının en güçlü destekçileri olmuşlardır.<sup>43</sup> DİSK Kıbrıs savaşı için toplanan bağış kampanyasının aktif katılımcısıdır. İkinci örnek ise bu yazının ikinci bölümünün son

41 Cenk Ötküner, a.g.m. s. 120-121.

42 7. dipnota bakınız.

43 *DİSK V. Dönem Çalışma Raporu (1973-1975)* "Politik Gelişmeler" bölümü "Türkiye ve Kıbrıs" alt başlığıyla başlar ve burada Ecevit hükümetinin ve TSK'nın ortak tezleri sıralanır. Bu satırlar resmi devlet görüşlerinin kesilip yapıştırması izlenimi doğurmaktadır. Merak edenler için: a.g.e., s. 9-15.

paragrafındaki satırlardır. Yüzbinleri harekete geçirme gücü olan bir örgütlenme aynı anlayışın esiri olarak kendisini ortadan kaldırarak işçi hareketine çok ağır kayıplar verdirecek askeri darbeye en ufak bir ses çıkarmamıştır. “12 Eylül Darbesi’ne kim karşı geldi ki sendikacılar gelsin” yaklaşımı kesinlikle kabul edilemez. Şunu iddia etmekteyiz. Türkiye solu ve sendikal hareket tarafından 1960’da “iyi huylu” olarak nitelendirilen ve desteklenen militarizmin, 1971’de tekrar ortaya çıktığında önce “iyi” sonra “kötü huylu” değerlendirilmesi, 1980’de işe bütün bedeni saran daha kötü bir ura dönüşmesine karşı herhangi bir tedbir alınmaması onaylanamaz. Burjuvazinin ihtiyaçları temelinde yapılan orduların komuta kademelerinin adımlarından medet ummak, bu kesimlerin uygulamalarından nemalanmaya çalışmak tümüyle hatalı bir tutumdur. Sendika bürokrasisi ve Stalinist sol, hatalı program anlayışları nedeniyle militarizmle ilişkilerini doğru temele oturtamamışlardır. Bu büyük hatanın faturasını başta kendileri sonra da işçi sınıfı ödemiştir.

Yenilginin bir diğer nedeni ise CHP’ye karşı başta duyulan platonik ilginin sonraları saplantılı bir ilişkiye dönüşmesidir. Bu ilişki zamanla öyle saplantılı bir hal almıştır ki taraflardan baskın olanı, CHP, defalarca bu ilişkiye ihanet ettiği halde sendika bürokrasisi ısrarla peşinden gitme tutumunu sürdürmüştür. 1969 seçimlerinde TİP’in hayal kırıklığı yaratması ve bunun ardından 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası ile kapatılması DİSK bürokrasisini CHP’ye yaklaştırmış ve bu yakınlık 12 Eylül 1980 Askeri Darbesine kadar zaman zaman yara alsa da hiç kaybolmamıştır. 1977 yılında yapılan genel seçimlerde de tıpkı 1973 yılında olduğu gibi DİSK yönetimi CHP’yi desteklemiştir. Fakat bu desteğin koşulsuz ve sınırsız bir destek olduğunu iddia etmek doğru değildir. Seçimlerde CHP’nin desteklenme politikası, 1973 tarihinde 12 Mart Rejiminden kurtulmak, 1977 yılında ise 2. MC’nin yeniden iktidar olmasını engellemek nedeniyledir. Bu gerekçelerle birlikte DİSK, seçimlerden başarıyla çıkacağını varsaydığı CHP’ye sonradan uygulatmak üzere kendi politikalarını önermeyi ihmal etmemiştir. DİSK’in bu döneme damgasını vuran temel politikaları, Türk Ceza Kanununun 141 ve 142. maderinin değiştirilmesi, DGM’lerin kapatılması, 1 Mayıs’ın resmi bayram olarak kabul edilmesi, sendikal örgütlenme önündeki engellerin ve lokavt hakkının kaldırılması bir öneriler demeti halinde kamuoyuna duyurulmuştur.

1977 yılının sonunda yapılan Olağanüstü 6. Genel Kurul’dan sonra DİSK içinde CHP yönelişi sorgulanmaya başlanmıştır. 1978 Ağustos başında Ören’de yapılan toplantıda DİSK içindeki sorunlar ve CHP ile ilişkiler masaya yatırılmıştır. Bu toplantıdan sonra ortaya çıkan bildiri de DİSK’in bütünlüğünün korunması ve CHP’nin işçiler ve halk yarına olan uygulamaların desteklenmesi kararı alınmıştır. CHP’nin işçiler aleyhine olan bazı politikalarına karşı ise daha aktif mücadele edilmesi kararlaştırılmıştır.<sup>44</sup>

CHP cephesinde ise DİSK’e dönük ikili bir politika yürütülmüştür. 1973 ve

44 *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1978, s. 8.

## Devrimci Marksizm

1977 yıllarındaki genel seçimlerde DİSK'in desteğinden son derece memnun olan CHP, iktidarı döneminde ve sonrasında DİSK ile yakın ilişkiler geliştirmekle birlikte kendini bununla sınırlamayıp Türk-İş'le DİSK'in işbirliğine girmesini önermiştir.<sup>45</sup> Ecevit DİSK kadar Türk-İş'i de gözetmiş iki yapının ortak desteğini almaya ihtiyaç duymuştur.

Diğer yandan DİSK ile CHP arasındaki yakın ilişki her zaman sorunsuz ilerlememiştir. Özellikle 5 Ocak 1978 tarihinden 1979 yılı sonuna kadar, CHP ve 11 farklı milletvekilinin desteğiyle kurulan hükümet döneminde, DİSK ile CHP arasındaki ilişkiler gerilmiştir. DİSK'in artan çatışmalı ortamın sorumlusu olarak milliyetçi kesimleri sorumlu görmesi ve bunu protesto etmek için yaptığı bazı eylemler, CHP hükümeti tarafından yasa dışı ilan edilmiştir. Örneğin 16 Mart 1978 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nin önünde atılan bir bomba sonucu öldürülen öğrenciler için DİSK yönetimi, 20 Mart 1978 tarihinde "Faşizme İhtar" adı altında iki saat süreyle iş bırakma eylemi kararı almıştır. Ecevit bu eylemin yasa dışı olduğunu belirterek; "Kimsenin önünü ardını düşünmeden giriştiği sorumsuzcu eylemler veya çalımlar yüzünden demokrasimizin ağır tehlikelere düşmesine göz yumamayız"<sup>46</sup> açıklamasını yapmıştır. Bu açıklamadan sonra eyleme katıldıkları tespit edilen 104 işçi tutuklanmıştır.<sup>47</sup> Bu olaydan sonra ikinci gerilim noktası ise 1978 ve 1979 yılındaki 1 Mayıs kutlamalarına ilişkindir. 1978 1 Mayıs'ı 1977'deki katliamından bir yıl sonra son derece gergin bir ortamda yapılmış, CHP Taksim Meydanı'nı gösteri alanı olarak vermek istememiştir. 1979 yılında ise 1 Mayıs kutlamalarının İstanbul Taksim'de yapılmasına izin verilmemiştir. 1976'da ve 1977'de 1. MC iktidardayken gösterilen 1 Mayıs'larının aktif destekçisi ve katılımcısı olan CHP'nin, kendi iktidarında kutlanmak istenen 1 Mayıs gösterilerine dönük bu tutumu, DİSK yönetimi tarafından şu şekilde eleştirilmiştir:

"1976 ve 1977 1 Mayıs'ları MC iktidarı döneminde kutlanmıştır. Bu iki kutlamada CHP, MC'ye karşı yürüttü muhalefet gereği yer almıştır. Demokratik hak ve özgürlükleri genişletme vaadi olan bir siyasi partinin bu törenlere demokrasiye içtenlikle inandığı için mi yoksa propaganda için mi katıldığı 1978 ve 1979 1 Mayıs'larında açıkça ortaya çıkmıştır. Muhalefette demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesini savunan, 'Batı Avrupa'da ne kadar, özgürlük varsa bizde de o kadar olacak' diyen bir partinin muhalefetten iktidara geçmesiyle görüşlerinde meydana gelen 180 derecelik değişime asgari siyasi ahlak değeri ile bağdaştırılmaz. CHP ağırlıklı iktidarın 1978 1 Mayıs'ında 1 Mayıs alanına izin verirken yarattığı güçlükler, 1979'daki tavrı CHP'nin demokrasiye olan inançsızlığını göstermiştir."<sup>48</sup>

Her sorunlu ilişkide görülebilecek bu tür çatışmalar işin özünü değiştirme-

45 *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1976, s. 1.

46 *Milliyet*, 21 Mart 1978, s. 1.

47 *Cumhuriyet*, 22 Mart 1978, s. 1.

48 *DİSK Aylık Yayını*, 3 Mart 1977, s. 7-8.

mektedir. DİSK bürokrasisinin sistematik olarak bir burjuva partisi olan CHP'yi desteklemesi ve CHP'nin iktidar olanağını yakaladığı zamanlarda kendi karakterine uygun davranması, işçi sınıfı içinde ciddi bir güvensizlik doğurmuştur. Sendika yönetimleri tarafından alternatif olarak önerilen CHP'nin uygulamada Adalet Partisi'ni aratmayan tavrı işçi sınıfının mücadele gücünü kırarak, siyasal bilincinin ve eyleminin gerilemesine neden olmuştur.

### Sendika bürokrasisi ile Stalinist solun flörtü

Sendika bürokrasisi CHP'ye karşı saplantılı bir tutku barındırırken bir yandan da Stalinist solla da flört etmektedir. Bu ilişki o kadar içli dışlı bir hal almıştır ki yer yer sınırlar belirsizleşmekte, ilişki son derece dolambaçlı bir hal almaktadır. DİSK bünyesinde bulunan bazı sendikaların farklı siyasi grupların etkisi altında olduğu ve bunlardan bazılarının DİSK politikalarını belirlemede etkin söz sahibi olduğu bilinmektedir. DİSK'e bağlı sendikalardan Maden-İş, Bank-Sen, Gıda-İş, Turizm-İş, Basın-İş, Yeraltı Maden-İş ve Dev Maden-Sen'de farklı grupların etkin çalışmalar yürüttüğü bilinmektedir. Bu gruplardan DİSK politikalarını belirlemede söz sahibi olan en önemli iki siyasi eğilim, TİP ve TKP'dir. İşçi hareketinin yükselişinin temellerini sıraladığımız birinci bölümde bu iki partinin DİSK'in politikalarını belirlemedeki rolleri üzerinde kabaca durmuştuk. Şimdi işçi hareketinin yenilgisinin en önemli nedenlerinden biri olarak gördüğümüz bu anlayışların yarattıkları tahrip edici etkiyi ortaya koyacağız.

13 Şubat 1967 tarihinde kurulan DİSK'in kurucuları arasında 1. TİP'in kuruluşunda bulunan çeşitli sendikacılar bulunmaktadır. Örneğin TİP kurucuları arasında yer alan sendikacılar, Kemal Türkler, Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu ve İbrahim Güzelce DİSK'in kurulmasında da yer almışlardır.<sup>49</sup> Bu sendikacılar Türk-İş'in "partiler üstü politika" yaklaşımını son derece sert şekilde eleştirmişlerdir. Türk-İş'li yöneticiler ise TİP'li sendikacıların DİSK'in kuruluşunda yer aldığını dolayısıyla işçi sınıfının bağımsız çıkarlarına hizmet etmediklerini ileri sürmüşlerdir.

1969 seçimlerinde TİP'i destekleyen DİSK'li idareciler, 12 Mart Askeri Müdahalesi sonucu Anayasa Mahkemesi ile kapatılması kararı alınan TİP'e sahip çıkmamışlardır. DİSK'i kuran kadroların TİP'le bu kadar yakın ilişki içinde oldukları halde kendi partilerinin kapatılmasına karşı ciddi bir muhalefet örgütlememeleri bu sendikacıların bütünüyle bir partinin güdümünde oldukları iddiasını boşa çıkarmaktadır. Zaten DİSK darbe dönemini bitiren 14 Ekim 1973 seçimlerinde de başka bir sosyalist partiyi değil CHP'yi desteklemiştir. Yine aynı şekilde 5 Haziran 1977 seçimlerinde 2. TİP var olduğu halde CHP'ye oy verme çağrısı yapılmıştır. DİSK'li sendikacılar 1969 Genel Seçimleri'ndeki başarısızlığın ardından 12 Mart 1971 Muhtırası ile TİP'le aralarına mesafe koyma ihtiyacı duy-

49 Sadun Aren, *TİP Olayı, 1961-1971*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 31.

## Devrimci Marksizm

muşlardır.

DİSK'li sendikacıların TİP ile 12 Mart 1971 döneminde kopan bağları 1975 yılında yeniden ortaya çıkan 2. TİP döneminde yeniden kurulmaya çalışılmıştır. 1. TİP'in 1965'deki başarısını tekrarlama hedefindeki yeni TİP, bir yandan DİSK içinde Gıda-İş ve Turizm-İş sendikaları aracılığı ile faaliyet yürütmeye çalışırken diğer yandan yeni genel başkanı Behice Boran aracılığıyla önerilerini dile getirmeye çalışmıştır. 6. Olağanüstü Genel Kurul'da söz alan Behice Boran; "DİSK'in sınıf sendikacılığı anlayışının kaynağında TİP vardır, ilerici sendikal hareket kriz içinde, görüş ayrılıkları arasında taraf olacak değilim yüzeydeki görüntüleri alt-yapıdaki özü yakalamaya çalışacağım"<sup>50</sup> dedikten sonra, hem DİSK'in sosyal-demokrasiyi destekleme politikasının nedenini hem de kendi iç ilişkilerini şu şekilde değerlendirmiştir:

"Türkiye İşçi Partisinin önce iç mücadelelerle sarsılması sonra 12 Mart balyoz hareketi ile kapatılması burjuvaziye kolladığı fırsatı verdi. Tüm ilerici demokrat hareketleri özellikle işçi sınıfının sosyalist hareketini etkileyen odak olan parti ortadan kalkmış meydan burjuva reformizmine boş kalmıştı. Burjuva reformizmi -sosyal demokrasi- serpilip boy attı. İşçi sınıfının direnci kırılmadı 12 Mart döneminde. Kitlelerin kapitalist düzene karşı demokratik doğrultuda tepkisi devam etti. 12 Mart döneminden ülke bu anlamda daha sola kaymış olarak çıktı. Ama bu uyanış ve kayış işçi sınıfının partisinin yokluğunda sosyal demokrasi-den başka bir çıkış bulamadığından oraya yöneldi ve öyle biçimlendi. Bu kayış ve biçimleniş DİSK hareketinde de kendisini gösterdi... bir başka unsur da sendikayı parti yerine koymak, ona parti görevlerini yüklemek olmuştur. Oysa ne kadar politikleşirse politikleşsin hiçbir sendika veya sendikalar topluluğu politik partinin yerini alamaz onun işlevlerini yerine getiremez... İşçi sınıfının mücadelesinin nasıl yürütüleceğini, işçi sınıfının bağımsız partileri belirler. Sendikayı parti yerine koymak, ondan partinin işlevlerini beklemek bilimsel sosyalizmde mutlaka önlenmesi gereken önemli bir sapma sayılır."<sup>51</sup>

Behice Boran DİSK'in CHP'yi destekleme nedenini 12 Mart rejimi döneminde başka bir alternatifin olmamasına bağlamaktadır. Boran'ın konuşmasında sendikanın parti işleviyle görülmesinin bir "sapma" olduğu saptaması DİSK'in 1975-77 yılları arasında yönetimine damga vuran TKP'nin uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

1975 yılının Mayıs ayında gerçekleşen V. Genel Kurul'da Kemal Türkler'in yönetiminde genel sekreterliğe İbrahim Güzelce seçilmiştir. Gerek Güzelce'nin bir yıllık genel sekreterlik dönemi gerekse de ondan sonra bu görevi üstlenen Mehmet Karaca döneminde DİSK, TKP'nin etkisine girmiştir. V. Genel Kurul'dan hemen sonra gündeme gelen, TCK'nın 141. ve 142. maddeleriyle ve DGM'lerle mücadele, "Sınıf ve Kitle Sendikacılığı" anlayışı ile "Ulusal Demokratik Cephe"

50 *Yürüyüş*, Sayı 142, 27 Aralık 1977, s. 8-9.

51 *Yürüyüş*, Sayı 142, s. 9.

yönelişi, bazı sendika yönetimlerinde TKP çizgisini benimsemeyen sendikacıların üzerinde baskı kurulması hatta tasfiye edilmeleri bu iddianın kanıtı olarak gösterilmektedir.<sup>52</sup> Bu dönemde çıkan TKP yayınları bu iddiaları doğrular niteliktedir. Örneğin TKP'nin merkez yayın organı olan *Atılım* 1975 yılının başından itibaren işçi hareketini ve DİSK'i değerlendiren yazılar yayınlamaya başlamıştır. Bu yazılarda işçi sınıfının gerçek partisi olarak TKP gösterilmekte ve DİSK yöneticilerinin de CHP eğilimindeki bazı sendikacılara teslim olmadan bu tespiti kabullenmeleri istenmektedir.<sup>53</sup> TKP'nin etkinliğini artırdığı iddia edilen DİSK V. Genel Kurulu'ndan hemen sonra yapılan değerlendirmeler bunu kanıtlar niteliktedir. TKP yayınında bu kongreyi şu şekilde değerlendirmiştir:

“DİSK'in 5. Kurultayı Türkiye işçi sınıfının uluslararası işçi hareketiyle bağlarının gittikçe güçlendiğini proletarya enternasyonalizmi ilkelerine bağlılığını dünyaya gösteren bir forumdu. Bu foruma uluslararası işçi sendikacıları temsilcileri katıldı... DİSK 5. Kurultayının önemli bir yönü de faşist saldırılara karşı azılı gerici karması hükümetin NATO'culuk politikasına karşı olmasıdır. Halktan yana demokratik bir hükümet için tüm ilerici güçlerin eylem birliğini istemesidir. Bu olumlu gelişme TKP'nin ileri sürdüğü somut savaş belgelerinin işçi sınıfı ve devrimci güçler arasında yansıdığı gerçeğini gösteriyor. TKP Marks'çı Lenin'ci ilkeler doğrultusunda, somut hedefler uğrunda tüm anti-emperyalist, anti-faşist güçlerin birliğini sağlamaya çalışıyor... Bugün gerici faşist karması hükümete karşı ve halktan yana demokratik bir düzen için savaşta tüm ilerici güçlerin örgütlerin güç birliğini sağlamak tarihsel bir zorunluluktur.”<sup>54</sup>

1977 yılı başında DİSK yönetimi genel seçimlere ilişkin tavrını açıklamadan önce TKP'nin CHP'nin 23. Kurultayı'nı değerlendirmesi göze çarpmaktadır. Bu yazıda CHP'nin programında, “bir burjuva demokratik düzen yaratmak, toplumun gelişmesine katkıda bulunmayan büyük sermaye kazançlarını engellemek, toprak reformu” gibi maddelerin öneminden söz edildikten sonra; “CHP programı, aşırı gerici ve faşist politikacılardan kurulu bugünkü hükümet programından ileridir”<sup>55</sup> denilmektedir. 1 Mayıs 1977 tarihinde çıkarılan broşürde 1 Mayıs'a katılmanın öneminden söz ettikten sonra, seçimlere katılmanın öneminden ve bazı partilere oy vermemek gerektiğinden söz edilmektedir. TKP kendi yandaşlarına ve kamuoyuna, AP, MHP, MSP, CGP ve DP adaylarına oy verilmemesi çağrısı yapmaktadır.<sup>56</sup> Bu çağrıda daha önce gerici partilere göre ilerici bir programı olduğu iddia edilen CHP yer almamaktadır. Bu yorum daha önce ilerici olduğu işaret edilen CHP'ye oy verilebileceği anlamına gelmektedir. Zaten aynı broşürün ilerleyen sayfalarındaki şu ifadeler TKP'nin CHP'ye verdiği destek politikasını açıkça or-

52 Koç, a.g.e., s. 110.

53 *Atılım*, Sayı: 1 (13), Ocak 1975, s. 6.

54 *Atılım*, Sayı: 6 (18), Haziran 1975, s. 2.

55 *Atılım*, Yıl: 4, Sayı: 1 (37), Ocak 1977, s. 4.

56 *Atılım*, Yıl: 4, Sayı: 5 (41), Mayıs 1977, s. 1.

## Devrimci Marksizm

taya koymaktadır: “Seçimlerde örneğin CHP’nin çoğunluğunu sağlaması ya da oylarını artırması bu partinin seçim yarışında ötekileri geçmesi olmayacak, tüm ulusal demokratik güçlerin işçi sınıfının ve halkımızın gerici faşist güçleri yenilgiye uğratması anlamını taşıyacaktır.”<sup>57</sup>

TKP ile DİSK yönetimi arasında 1975 yılındaki V. Olağan Genel Kurul’la başlayan politik ve örgütsel ilişkiler 1977 yılının sonundaki Olağanüstü 6. Genel Kurul’da TKP’ye yakınlığı ile bilinen Kemal Türkler ve ekibinin yerine Abdullah Baştürk’ün seçilmesiyle tersine dönmüştür. Baştürk göreve gelir gelmez “sosyalizm” söylemine sarılmış ve her fırsatta DİSK’in hedefinin “bağımsızlık ve sosyalizm” olduğunu belirtmiş; “İşçi sınıfı içinde sosyalist bilincin yaygınlaştırılacağını ilan etmiştir.”<sup>58</sup> DİSK’in bundan önceki dönemine damga vuran temel politikalarından (UDC, Sınıf Kitle Sendikacılığı, TCK’nın 141. ve 142. maddeleriyle mücadele, 1 Mayıs’lara verilen önem) vazgeçilmemiş bu politikalar sürdürülmeye özen gösterilmiştir. Örneğin DİSK yönetiminin aylarca çift başlı bir görüntü sağlamasına yol açan (Daha önce de belirttiğimiz üzere DİSK Yürütme Kurulu’nda, bir yanda Kemal Türkler önderliğinde UDC’yi savunan 3 yönetici diğer yanda buna muhalefet eden 4 yönetici vardı) “UDC krizi” Olağanüstü 6. Genel Kurul’da alınan bir kararla şu şekilde çözümlenmiştir:

“Ülkemizin bunalımdan kurtulması, ulusal bağımsızlığımızın sağlanması, tekelin egemenliğinin her alanda kırılması, halktan yana temel ekonomik dönüşümlerin gerçekleştirilmesi, her türlü faşist girişimin saf dışı edilmesi, demokratik hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi için;

Katılanların birbirlerinin örgütsel bağımsızlığına ve görüşlerine saygı duyma, kitlesel eylemleri esas alma, eşit haklara saygı gösterme ilkesini gözeterek, bu genel çerçevede anlaşılan, tüm ulusal, ilerici, demokrat yurtsever örgüt ve güçlerin anti-faşist, anti-emperyalist ve anti-tekelleme cephede savaşım birliğinin kurulmasının, böyle bir cephenin kurulması için DİSK’in üzerine düşen tarihsel ve sınıfsal görevini kendi örgütsel bağımsızlığından ve ilkelerinden en küçük bir taviz vermeden, işçi sınıfının birliğini, özellikle DİSK çatısı altında sendikalar birliğini gözeterek, faşizme emperyalizme ve tekellere karşı olan tüm sendika, parti, dernek, meslek örgütü ve kişilerle ikili ve çok yönlü ilişkilere vakit geçirmeden gidilmesini,

Bu kararın gerçekleşmesi için DİSK karar organlarının görevli kılınmasını karar altına alır.”<sup>59</sup>

Bütün bu somut olgular başta iddia ettiğimiz yargıyı doğrular niteliktedir. Sendika bürokrasisi ile Stalinist sol son derece yakın ilişkiler içindedir. DİSK’in bu döneme damgasını vuran en temel politikaları başlangıçta TİP’in sonradan TKP’nin yayın organlarında önceden tartışılmakta, sonra da sendika organlarında

57 *Atılım*, Yıl: 4, Sayı: 5 (41), Mayıs 1977, s. 3.

58 *DİSK Aylık Yayını*, Sayı: 1 (39), Ocak-Şubat-Mart 1978, s. 26.

59 *DİSK Aylık Yayını*, Sayı: 1 (39), Ocak, Şubat, Mart, 1978, s. 15.

karar altına alınarak hayata geçirilmektedir. Bir siyasi parti veya oluşumun herhangi bir sendika içinde faaliyet göstermesine diyecek bir şey yok. Kendine sınıf siyaseti yürütmeyi amaç edinmiş olan her siyasi oluşum önerilerini sendikalara, her tür işçi öz örgütlenme ortamına getirme hakkına sahiptir. Hatta siyasi grup ve partilerin sözü edilen ortamların yönetimlerinde yer alması ve diğer işçileri kendi politikaları doğrultusunda etkilemeleri teşvik edilmelidir. Bununla temel hedef proleter devrimci fikirlerin hâkim kılınmasıdır. Buna işçi demokrasisini sonuna kadar işleterek sınıfın değişik akımlarının görüşlerinin birbirlerini ikna etmelerine olanak tanıyarak ulaşılabilir. Bu zeminlerde gerçekleşen bütün bu provalar devrimin ertesindeki işçi iktidarlarına hazırlanmanın ön adımlarıdır. Fakat kendi yapılarının çıkarlarını farklı işçi yapılarının ilişkilerine dayatarak bunların yozlaşmalarına yol açanlar belki kısa vadede bir çıkar elde etmiş gibi görünse de uzun vadede işçi sınıfına en büyük ihaneti yapacaklardır. 1970'li yıllar boyunca TKP kadrolarının DİSK yönetimleri içindeki tavırları göz önünde bulundurulduğunda tasfiyecilikle bezenmiş bir tür bürokratik ultimatoculuğun işçi demokrasisini ortadan kaldırdığı gerçeğiyle karşı karşıya kalırız. Bu süreçte DİSK'te pek çok kesimin tepkisini çeken tasfiyeler yapılmıştır. Bu uygulamalar sosyalistlerin işçi sınıfı gözündeki inandırıcılığına ciddi darbeler vurmuştur. Bir siyasi örgütün sendikaları işçi sınıfının faydalanacağı bir ova olarak görmesi başkadır o ovayı kendi arka bahçesi olarak tanımlayarak özel mülkü gibi davranması başka. Sendikalar ya da işçi öz örgütlenmeleri hiçbir grubun ya da partinin özel mülkü olmamalıdır. Bütün bu alanlar Lenin'in deyişiyle "sosyalizmin okullarıdır." 70'lerde DİSK bir dizi siyasi çevre için, ortak mücadele verilmesi gereken bir bahçe olarak değil mutlaka sahip olunması gereken bir özel mülk olarak algılanmıştır. Bu nedenle DİSK'te şiddetli iç çalkantılar hiç eksik olmamıştır. Bu durum işçi sınıfında sosyalist çevrelere karşı ciddi bir güven bunalımı yaratmıştır.

Devlet Güvenlik Mahkemeleriyle Mücadele gündemden düştükten bir süre sonra 1 Mayıs'ın devlet güçlerince proveke edilerek yasaklanması ve UDC'nin programatik sakatlığının yanı sıra az önce söz ettiğimiz gelişmelerden ötürü tasfiyeciliğin dayanak noktası olması, CHP'nin işçi sınıfına işçilerin haklarını koruyacak bir adres olarak gösterilmesi, sendika içi demokrasinin dilerde hoş bir seda olarak kalması DİSK'in 1978-1980 yıllarını içe büzüşerek geçirmesine neden olmuştur. Ülkenin dört bir yanında işçi eylemleri olmaktadır. DİSK bunlar üzerinde etkilidir. Fakat bu etki saman alevi gibi parlayıp sönmekte ülke gündemini etkilememektedir. 1979 yılına kadar DGM'lere karşı mücadele, 1 Mayıs, UDC diyerek ülke gündemine müdahale eden DİSK, bir dizi iç karışıklığın da etkisiyle gündemden düşen bu politikaların yerini alacak ve kitleleri sürükleyecek genel politikalar üretememekte, geleneksel politikalarını ülke gündemine sokamamaktadır. 1980 yılına gelindiğinde büyümesine büyüyen bir oluşum vardır. Fakat bu dev yapı sağlıklı gelişim gösteremeyen obez bir çocuğu andırmaktadır. Gövde hantallaşarak büyürken onu sağlıklı bir egzersize yönlendirecek irade or-



tada yoktur.

### Faşizme Karşı Mücadeledeki Zafiyet

70'li yıllarda yükselen faşizm, işçi hareketinin yenilgisini hazırlayan en önemli etkenlerden biridir. 1960'larda yeniden canlanan, 1970'li yıllarda palazlanan faşizm, bu dönemde siyasi bir alternatif olarak gündemdeki yerini almıştır. Türkiye'deki faşist hareketin gelişimini önemli ölçüde etkileyen faktör, Türkiye rejimine özgü şekillenen siyasi bunalımın ürünü olmasıdır. *Komünizmle Mücadele Dernekleri*'nin ardılı MHP'nin bir çete hareketi olarak şekillendikten sonraki ilk hedefi, sosyalist hareketi yıldırmaaktır. İlk saldırılar başlangıçta sosyalist öğrencilere ve aydınlara yönelmiştir. Bundan hemen sonra faşist çetelerin eylemleri yükselen işçi hareketinin önündeki en önemli sorunlardan biri olacaktır. Bu süreçte faşist hareket klasik modeline yakınlaşmıştır. Burjuvazinin kendi parlamenter rejiminin sınırları içinde mevcut krizi aşmadaki yetersizliği işçi hareketinin yükselişinden duyduğu derin endişe faşist harekete yol verilmesini hızlandırmıştır. Bilindiği gibi faşizmin en büyük amacı işçi sınıfının örgütlü gücünü parçalamak, onun kazanılmış haklarına saldırmaktır. Türkiye burjuvazisi bir meşruiyet krizi yaşadığı 1970'li yıllar boyunca yükselen işçi hareketinin önünü kesmek için ülkücü-faşist güçleri seferber etmiştir. Bu güçlerin amacı bağlı buldukları sermaye gücünün hâkimiyetini sağlamlaştırmak için işçi sınıfı örgütlerine, direnişlerine saldırmak, grevlerin başarısızlıkla sonuçlanması için var güçleriyle mücadele etmektir. Böylece işçi muhalefetinin kırılması ve düzenin bekasının sağlanması amaçlanan. 70'li yıllar boyunca ülkücü-faşist hareket işçi hareketine sayısız saldırı düzenlemiştir. Ayrıca sol hareketin sivri ucu devrimci öğrencilerin öldürülmeleri, Maraş, Çorum gibi illerde kitlesel katliamlar düzenlenmesi de ülkücü-faşist çeteler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ülkücü-faşist güçler, küçük burjuva işsiz yığınlarını milliyetçilik bayrağı altında toparlamayı, onları komünist, öğrenci, köylü, işçi eylemlerinin üzerine salmayı ve bu yolla işçi sınıfına zarar vermeyi hedeflemişlerdir. Böylece işçilerin örgütlü gücü kırılacak, atomize edilecek ve rejimin içinde bulunduğu siyasi krizin üstü örtülecektir.

Türkiye'deki sendika bürokrasisi ile TKP'nin, amacı işçi sınıfının örgütlü gücünü kırmak olan faşist harekete yanıtı, "Ulusal Demokratik Cephe" stratejisi olmuştur. Daha önce de belirttiğimiz üzere, UDC dönemin TKP'si tarafından DİSK yönetimine önerilmiştir. Kabaca bakıldığında yükselen faşist harekete karşı merkezi-toplu bir seferberlik öneren bu perspektifin tek geçerli politika olduğu düşünülebilir. Oysa bu öneri işçi sınıfının devletten ve burjuvaziden bağımsız tavır almasını değil, devleti kuran ve sonrasında burjuvazinin has partilerinden biri haline gelen CHP'ye yedeklenmesini önermektedir. Stalinist "Halk Cephesi" anlayışından devşirilen UDC, tıpkı dünya çapındaki diğer "Halk Cephesi" örneklerinde de görüldüğü gibi, işçi sınıfına sınıf işbirliğini dayatmaktadır.<sup>60</sup> Faşizme

<sup>60</sup> Bu konuda doyurucu bir kaynak olarak Troçki'nin "Faşizme Karşı Mücadelesi"ne bakılabilir.

karşı mücadele, işçi sınıfı merkezli bir hatta örülmesi gerekirken, UDC önerisi CHP'yi öne çıkarmakta işçi sınıfının siyasal bilincinin körelmesine neden olmaktadır. Emekçi kitleler CHP'nin düzenin bekasından başka hiçbir işlevi olmadığını gördüklerinde kendilerine CHP'yi öneren UDC politikasının bir safsatadan ibaret olduğunu anlayacaklar ve bunun için koparılan yaygaraya anlam veremeyeceklerdir. Zaten "70'li yılların ikinci yarısında faşizmin yükselişi" diye bir olguyu tespit etmek bile bunu alt etmek için öngörülen politikanın yetersizliğine işaret etmektedir. Faşizme karşı mücadeleyi işçi sınıfının en mücadeleci sendikası olan DİSK etrafında örgütleme ve bunu genel bir cepheye yaymak yapılacağı yerde CHP yanılmasıyla kitleler aldatılmıştır. Ayrıca DİSK içinde önemli etkiye sahip sol grupların tüm enerjilerini birbirlerini karalamaya ve tasfiye etmeye harcamaları faşizmin ekmeğini yağ sürmüştür. Bununla birlikte DİSK'in temel politikası olan "MHP'nin ve Ülkü Ocakları'nın kapatılması talebi gerekli olmakla birlikte eksik bir taleptir. DİSK yönetimi CHP'ye her fırsatta MHP'nin ve yan örgütlerinin kapatılmasını önerirken son derece pasif bazı anti-faşist eylemler gerçekleştirmiştir. "Faşizmi Tel'in Mitingleri", kısa süreli iş yavaşlatmalar ya da birkaç günlük iş bırakmalar, faşizm gibi işçi sınıfının kanını emmeye hedefleyen bir harekete gerekli cevabı vermekten uzaktır.

Oysa bürokrasinin engelleyici tutumu olmasaydı yükselen faşist harekete karşı başlangıçta belirli bölgelerde işçilerden oluşan "Direniş Komiteleri" kurulabilirdi. Ardından bu komiteler ülke çapında genelleşerek "İşçi Milisleri" halini alabilirdi. Sonra bu organlar halkın değişik katmanlarını içerecek şekilde genişletilebilir, faşizme karşı mücadeleyi burjuva iktidarını yıkmayla birleştiren bir hedefle örülebilirdi. Bu yapıların kitle seferberlik organlarının nüveleri haline gelmeleri faşizmin başının ezilmesini sağlayabileceği gibi işçi sınıfının iktidarının yollarını döşeyebilirdi. Fakat bunun için en başta UDC gibi Stalinist aşamalı devrim anlayışından beslenen ve her tür sınıf işbirliğine açık bir politika terk edilmeliydi. Şayet bu ucube politikanın yerini demin kısaca özetlediğimiz temelde yürütülecek bir "Birleşik İşçi Cephesi" taktiği alsaydı işçi sınıfının ileriye doğru atılmasının kanalları açılabilirdi.

Faşizme karşı işçi sınıfı merkezinde sistematik bir sürekli eylem perspektifinden uzak durmak, ülkücü faşistlerin işçiler üzerindeki saldırılarının artmasına neden olmuştur. Bu durum işçi sınıfında ciddi bir endişe yaratmıştır. 12 Eylül 1980 Darbesi geldiğinde işçi sınıfının bu kadar kolay teslim olmasının bir nedeni de ülkücü-faşist terörün yarattığı şiddet ortamıdır.

### **Sendika bürokrasisinin yozlaştırıcı etkisi**

Bu yazının konusu sendika bürokrasisi olgusunu teorik temelleriyle incelemek değil. Dolayısıyla burada sendika bürokrasisinin genel olarak ne ifade ettiği, nasıl şekillendiği, kendisini nasıl yeniden ürettiği gibi tartışmalara girmeyeceğiz.

### Devrimci Marksizm

Bu soruların yanıtı başka çalışmalarda ele alınmalıdır.

Konumuzun bağlamı itibariyle yaptığımız tespit şudur: Türkiye işçi sınıfına Türk-İş yoluyla sokulan daha sonra aynı zamanda DİSK kanalıyla yayılarak işçi hareketi üzerinde bürokratik bir kast haline gelen sendika bürokrasisi, 1970'lerde yükselen işçi hareketinin düşmesinin önemli nedenlerinden biridir. Elbette sendika bürokrasisi derken Türk-İş'te kristalize olan uzlaşmacı sendikacılıkla DİSK'e hâkim olan mücadele dozu yüksek sendikacılık anlayışının aynı kefeye konulması hakkaniyet ölçüsünü sığmaz. Fakat bunu yaparken sırf sol yaftası taşıdıkları için bu kesimin günahlarını görmezden gelmek son derece hatalıdır. Türkiye solunda bu konu tartışılırken "ölüyü gösterip sıtmaya razı etme" dayatması o kadar çok yapılmıştır ki, DİSK üst yöneticilerinin bürokratik bir kast oluşturarak işçi sınıfının bu en dinamik örgütünü içten içe kemirdikleri gerçeği çoğu zaman hasıraltı edilmiştir.

DİSK işçi sınıfının 67-80 yılları arasındaki zaman aralığına damgasını vurmuş olan en mücadelecı örgütüdür. Bu yazının ilk bölümünde de belirtildiği gibi 70'lerin işçi hareketinin yükselmesinde en önemli pay DİSK'e aittir. Fakat DİSK'in yükselen işçi hareketinin kalbi olması sağlıklı çalıştığı anlamına gelmez. DİSK'in iç örgütlenme tarzının sendika içi demokrasisiyle uzaktan yakından bir alakası yoktur. Dönemin siyasi konjonktürü ve Türk-İş'in teslimiyetçi çizgisine sert muhalefetiyle ön plana çıkan ve bir ciddi alternatif haline gelen DİSK, örgütsel işleyiş bakımından Türk-İş'le önemli benzerlikler taşımaktadır. Dolayısıyla Türk-İş bürokrasisinden bir politik kopuş söz konusu olsa da örgütsel işleyiş bakımından bir süreklilik vardır. Kemal Ümitli'nin bu konuyla ilgili saptamalarına katılıyoruz:

"Sendikal alanda sınıfın ve mücadelenin örgütlenmesinde DİSK, Türk-İş'ten devraldığı geleneklerin sürdürücüsü oldu. Bir taraftan atamayla gelen, ya da vakti gelince 'vekâlet almakla' yetinen sendika yöneticileri, diğer tarafta mücadele sürecinin yalnızca sonucuyla ilgilenen işçilerden oluşan sendikal işleyiş DİSK'te kırılmadı. Bu işleyiş içinde 'vekâlet ettiği' işçileri daha büyük kararlılıkla, daha dürüstçe savunan ve onları memnun eden DİSK'li sendikacılar, uzlaşmacı ve sarı sendikacıların karşısında elbette daha onurlu konumdaydı. Ancak böyle bir sendikal işleyişin mücadelenin asıl öznesi olması gereken işçileri geliştirmeleri seyretmekle yetinmeye itmesinden, bu yöndeki kötü alışkanlığı beslemesinden kaynaklanan pasifleştirici etkisi her kritik dönemde tekrar tekrar ortaya çıktı... Atamayla gelen yöneticilerinin oranının, DİSK üyesi sendikalarda Türk-İş içinde olduğundan pek aşağı olmaması, DİSK için sorunun boyutlarından yalnızca biridir. 60'lı yılların sonunda işçi sınıfının hareketliliğinin genel yükselişiyle yığınlaşan DİSK, bütün eksiklerine rağmen sendikal mücadelede bir atılımı, canlı ve gelişmekte olanı temsil ediyordu. Eksiklerini tabandan gelen dinamizme dayandırarak aşabilirdi."<sup>61</sup>

61 Kemal Ümitli, "Devrimci İşçi Konfederasyonu: 1967-1980", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Cilt 6, s. 2302.

"Tabandan gelen dinamizm" deyiimi 70'li yılların sendikal hareketinin içeriği konusunda önemli bir ipucu veriyor. Bu yazının başından beri yer yer vurguladığımız, "70'lerin yükselen işçi hareketi geriye çekilmeden yenildi" teziyle uyuşmaktadır. Darbenin yapıldığı 1980 yılında bile işçi eylemleri hız kesmemiştir. İşçi sınıfı direnişler, grevler içinden geçerek sınıf bilincini geliştirmekte ve daha çok sayıda işçi sol-muhafiz fikirlerle tanışmaktadır. Fakat militan mücadeleciliği bu kadar gelişmiş politik bilinci yükselmiş işçi sınıfı kendi örgütünü yabancılaşmıştır.

Yönetimlere gelen sendikacılar bu konumlarını ancak emekli olacakları zaman ya da hastalık sebebiyle terk etmektedirler. Örneğin 1967'de DİSK Genel Başkanı seçilen Kemal Türkler -Türk-İş'teki yöneticilik yıllarını saymazsak- 1977'de VI. Genel Kurul'u kaybedene kadar genel başkan, 1980'de hain bir saldırıda öldürülene kadar da en güçlü genel başkan adayı olarak kendi sendikasında yöneticilik yapmıştır. Bu durum daha alt düzeydeki sendika yöneticileri için de geçerlidir. İşçi sınıfından gelmekle birlikte uzun süre işçi denetiminden uzak bir sosyal ortamı soluyan bu kesimler, kendi niyetlerinden bağımsız olarak ayrı bir zümre yaşantısının getirdiği ekonomik-sosyal ayrıcalıklardan yararlanmışlardır. Maddeci diyalektiğin temel yasası "sendikacı mücadele ediyor-etmiyor" diye farklı işlemez: Yasa açıktır: "İnsanlar yaşadıkları gibi düşünürler."

Bu saptamayı yaparken "DİSK bürokrasisine karşı alternatif faaliyetler yapılmamıştır" demek haksızlık olur. Örneğin bünyesinde devrimci Marksist unsurların da faaliyet yürüttüğü ASİS, bu konuda küçük ama önemli bir deneyimdir. Bazı devrimci Marksistlerin de katkısıyla hazırlanan ASİS tüzüğü ve bu sendikanın toplu sözleşmelerdeki ve grevlerdeki mücadele yöntemi geleneksel DİSK sendikacılığının eleştirisine dayanmaktadır. ASİS'in tüzüğüne göre kongrelerin en geniş katılımı toplama için şube genel kurullarının o şubeye bağlı bütün üyelerle, genel merkez genel kurullarının ise her yirmi üyeye bir delege biçiminde toplanması sağlanmıştır. İşyeri sendika temsilcilikleri üyelerin aralarında seçecekleri üyelerden oluşturulmuştur. Belli orandaki işçilerin temsilcilerinden işyeri ve onlar arasından da şube işçi konseyleri kurulmuştur. Şube işçi konseylerinin önerilerini şube yönetim kurullarına götürmelerine ve bu konseylerin istedikleri takdirde denetim kurullarını göreve çağırma imkânı tanınmıştır. Bu kurullar gerekçe göstererek yöneticileri süreleri dolmadan geriye çağırma hakkına sahiptir. İşverene verilecek toplu iş sözleşme önerileri ilgili kurullarda sendikalı işçilerin talepleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Toplu iş sözleşmeleri bütün sendikalı işçilerin katılımıyla müzakere edilmesi şart koşulmuştur. Bu görüşmelerde işçiler istedikleri maddelerde söz alma hakkına sahiptir. Görüşmelerden sonra tartışılan maddeler tek tek işçilerin oyuna sunulmaktadır.<sup>62</sup> Böylece işçiler hem sendika içi mekanizmaları hem de

62 "Örneğin 1100 işçinin çalıştığı Tepe Mobilya, 140 işçinin çalıştığı Enerel, 180 işçinin çalıştığı Domsan fabrikasında, daha birkaç işyerinde bütün işçilerin sendika yöneticileriyle birlikte, işverenle karşı karşıya gelerek görüşmeler yapılmış, maddeler tüm işçilerce orada onaylanarak kabul edilmiştir. Elka fabrikasında işveren, tüm işçilerle görüşmeyi kabul etmediği için -yalnız bu nedenle- 1975 yılında ASİS üyesi 850 işçi 8 ay grev yapmıştır." Cenan Bıçakçı, "Sendika İçti Demokrasi ve ASİS Deneyimi", *11. Tez*, Sayı 6, Uluslararası Yayıncılık, İstanbul, s. 205.

## Devrimci Marksizm

toplu iş sözleşmelerini denetleme hakkını elde etmiştir. Sendika yöneticilerinin en fazla iki kere üst üste yöneticilik yapmalarına izin verilmiştir. İki dönem yöneticilik yapanlar bir dönem bekledikten sonra aday olabilmektedir. Bu uygulamayla ömür boyu yöneticiliğin önüne geçilmek istenmiştir. Ayrıca sendika yöneticilerinin ücretlerinin sendika üyesi işçilerin en yüksek ücretten fazla olması engellenmiştir. Üyelik aidatlarının %10'u sendikal eğitime ayrılmıştır. ASİS'in düzenlediği grevlerde işçilerin 12'şer saatten iki vardiyaya bölünmesi istenmiştir. Bunun amacı işçinin grevle olan ilişkisini aktif kılmaktır. Grevlere farklı siyasi çevrelerden insanların gelerek propaganda yapmalarına izin verilerek bunun bir zenginlik olduğu vurgulanmıştır.

ASİS'de yöneticilik yapmış Cenan Bıçakçı'nın sözleriyle: "ASİS küçük bir sendika olduğundan giriştiği deneyimler ne yazık ki geniş işçi kitlelerini kapsamamıştır."<sup>63</sup> Fakat bu deneyim sendika içi demokrasinin küçük bir provası olması bakımından önemlidir ve ilerisi için örnek alınmalıdır.

## Varlık içinde yokluk: Devrimci İşçi Partisi

İşçi hareketinin en parlak döneminin analizinin sonuna geldik. Lafi fazla uzatmadan olgular ışığında rahatlıkla söyleyebiliriz ki; Türkiye sosyalist hareketi 1970'lerde kapitalizmi devirmek bakımından büyük bir fırsatı kaçırmıştır. 1960'lara kadar emekleyen, 60'larda ayağa kalkan, 70'li yıllarda ise büyük bir atılım yapan işçi hareketi, politik-örgütsel düzeyde sevk-idare edilememiştir. Bunun temel nedeni CHP endekli Stalinist politikalarıdır.

Bu büyük işçi hareketini; kendi ihtiyaçları ile iktidar arasında köprüler kurarak, belirli talepler ve sloganlar etrafında örgütleyen, işçi örgütlerinde Marksist fikirlerin hâkimiyeti için sendika içi demokrasinin işlemlerini sağlayan, kendi ülkesindeki işçilerin kurtuluşunun, Balkanlar, Ortadoğu ve tüm dünya emekçileriyle ortak bir dünya partisinin, Enternasyonal'in, inşa edilmesinden geçtiğini özümseyen ve bunu pratik mücadelesinin parçası haline getiren bir iradenin çıkmaması işçi sınıfının yenilgisinin en büyük nedenidir.

Lenin bir yerlerde gerici bir dönemi tasvir ederken "çölde ilerliyoruz" demişti. Sosyal hareketler açısından son derece bereketli 70'li yıllar düşünüldüğünde yukarıda sayılan ilkeler etrafında inşa edilen bir *Devrimci İşçi Partisi* olsaydı tarih çok farklı yazılıyor olabilirdi. Türkiye işçi hareketi ve sosyalistler bugün bir çölden geçmek zorunda kalmayarak yokluk içinde var olma mücadelesi veremeyebilirlerdi.

63 Cenan Bıçakçı, a.g.m., s. 206.

## EK: 1970'lerde DİSK'e hâkim olan bazı politikalar

### 141. ve 142. Maddeler ve Devlet Güvenlik Mahkemeleriyle Mücadele

V. Genel Kurul'dan hemen sonra toplanan DİSK yönetimi, 12 Mart 1971 döneminin bir ürünü olan baskıcı politikaya karşı savaş açmaya karar vermiştir. Bunun için ilk olarak demokratik hakları kısıtlayıcı konularda tam bir muhalefet yürütülmeye çalışılmıştır. Kemal Türkler, şu açıklamayı yapmıştır:

"Yurdumuzda sınıfsal bilinçlenmeyi sınırlayan salt düşünceyi suç sayıp cezalandırmayı amaç edinen, basın özgürlüğü ile kişisel özgürlüğü içeren düşünce özgürlüğünü baskı altına almış olan 1930 tarihli İtalyan faşist kanunundan aktarılarak Türk Ceza Kanunu'na alınan 141. ve 142. maddeler, 1961 Anayasasıyla getirilen doğal özgürlüklere ve çağımızın içinde yaşadığı uygarlık düzeyine ters düşmektedir. Bu maddelerin ölüm cezalarını içeren madde ile birlikte muhakak yasadan kaldırılması gerekmektedir."<sup>64</sup>

141. ve 142. maddelerin kaldırılmasına dönük yürütülen mücadelelerin yanı sıra DGM Yasa Tasarısı'nın geri alınması hususunda da DİSK, yoğun bir kampanya yürütmüştür. DGM'ler de tıpkı 141. ve 142. maddeler gibi genel olarak işçi hareketinin özelde de DİSK'in gelişmesinin önünde bir engel olarak tanımlanmış ve temel politik hat bu tasarının geri alınarak mahkemelerin kaldırılması üzerinden kurgulanmıştır. DGM'ler "Sıkıyönetimsiz sıkıyönetim" olarak tanımlanmış ve Türkiye'de 12 Mart 1971 Muhtırası ile gelen faşizmin uygulamaları olarak görülmüştür. "İşçi Sınıfına ve Kamuoyuna Disk'in Uyarısı" başlıklı bir açıklamayla DGM'ler analiz edilmiş ve işçi sınıfının karşılaşacağı güçlükler şu şekilde sıralanmıştır:

"Devlet Güvenlik Mahkemeleriyle MC İktidarının İki Amacı Var:

64 Yaşasın DİSK Sınıf ve Kitle Sendikacılığı Atılımı (1975-1977), Konuk Yayınları, İstanbul, 1977, s. 13.

## Devrimci Marksizm

- a) Büyük sermayenin aşırı sömürü, aşırı kar ve aşırı baskı düzenini pekiştirmek.
- b) Bu düzene karşı mücadele eden işçi sınıfı hareketini, DİSK'i tüm ilerici örgüt ve kişileri olağanüstü mahkemelerde yargılamak, susturmak, ezmek ve böylece halkın bilinçlenmesini önlemek...

DGM kurulduğu takdirde:

- a) Ücretleri zamanında vermeyen işverene karşı her hangi bir eyleme girişen işçiler,
- b) İşverenin kaba baskısına ve hakaretine karşı tepki gösteren işçiler,
- c) Herhangi bir sendikal toplantıda işçi sınıfının çıkarları doğrultusunda veya mevcut yasaları eleştiren temsilci, baştemsilci, diğer sendika yöneticileri ve konuşmacı üyeler,
- d) Uygulanmayan toplu sözleşmenin uygulanması için işyerinde pasif direnme gösteren işçiler,
- e) Yasal bir greve sokulan bir ajanın üzerinde bulunan veya kullandığı bir silah yüzünden tüm grevci işçiler ve sendika yöneticileri,
- f) İşyerinde sahtecilikle sokulan sarı sendikalara karşı DİSK'i koruma mücadelesi veren işçiler,
- g) İşten atılan veya saldırıya uğrayan arkadaşları için direnen işçiler,
- h) Başka bir işyerindeki kardeşleriyle dayanışma içine giren işçiler,
- i) Hiçbir neden göstermeden veya uydurma bir nedenle işverenin suçladığı işçiler,
- j) MC iktidarının 'milli güvenliğe aykırı' bulduğu grevlere katılan işçiler,
- k) Herhangi bir nedenle, kısa süreli olsa da iş yavaşlatan veya üretimi durdurmuş işçiler,
- l) Sarı sendika komandolarının saldırısına karşı koyan işçiler,
- m) Ve genel olarak 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt yasasıyla ilgili 'suç'ların kapsamına giren işçiler. Tutuklanıp Devlet Güvenlik Mahkemelerinde yargılanacaklardır.

İşçi sınıfının özgürce düşünme ve örgütlenme hakkını yasaklayan Türk Ceza Kanununun 141 ve 142. maddelerinin daha sert ve süratli bir biçimde uygulanması DGM'nin önde gelen amaçları arasındadır."<sup>65</sup>

Bu doğrultuda DGM tasarısına karşı başlatılan mücadele kapsamında 9 Temmuz 1976 tarihinde DİSK Genel Temsilciler Meclisi toplanmış, bu toplantıdan bir gün sonra, Bursa TOFAŞ çalışanı Muammer Çetinbaş'ın ülkücü-faşistlerce öldürülmesini protesto etmek için aynı ilde büyük bir miting yapılmasına karar verilmiştir. Bu miting aynı zamanda DGM Yasası girişimini protesto etmek için yapılmıştır. DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler bu mitingde yaptığı konuşmada şu noktalara değinmiştir:

"DİSK bugün, ülkemizin en etkin ve disiplinli sendikal örgütü olarak DGM'ye

65 DİSK Ajansı, Özel Sayı, 05.07.1976.

karşı seferberliği başlattı. Kaybedecek bir an bile yok. DGM'yi önlemek tüm ilerici ve demokrat güçlerin, güç ve eylem birliğiyle olanaklıdır. DGM'yi engellemek için toplumsal direniş somut temellere oturmalı, en geniş biçimde oluşturulmalıdır.”<sup>66</sup>

Demirel başkanlığındaki MC'nin DGM Yasa Tasarısını, 12 Temmuz 1976 tarihinde TBMM'ye getirmesi üzerine sendika yöneticilerinin yıllık izinleri kaldırılmıştır. Bundan iki ay sonra, 7 Eylül 1976 tarihinde, DİSK yönetimi aldığı karar gereği, Türk-İş'le görüşmeye hazır olduklarını duyurmuştur. 16 Eylül 1976'da ise DİSK, ülke çapında uygulanmak üzere, MC ve DGM'ye karşı, “genel yas eylemi” yapmaya karar vermiştir.<sup>67</sup> Bu eylemin ardından DİSK dergisi şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Bu eylem: a) Katılan işçi sayısı (yarım milyon), b) Somut hedefi (DGM tasarısının yasalaşmasını önleme), c) Coğrafi yaygınlığı (Türkiye), d) Doğurduğu sonuçlar açısından son derece etkin bilinçli ve disiplinliydi... Genel Yas'a sadece DİSK üyesi işçiler katılmadı. Kimi yerde bazı bağımsız ya da Türk-İş üyesi sendikaların üyeleri katıldılar. Sosyal-demokrat denilen sendikalar Türk-İş yönetimini, DGM'ye karşı aktif tavır almaya zorladılar... İşçi sınıfı DGM'ye karşı aktif tavır içine girmekle, aynı anda DGM'yi gündemine getiren MC'nin ekonomik politikasını ve baskıcı niteliğini de protesto ediyordu... Eylül'de başlayan hareket, belli başlı sanayi merkezlerinin ötesinde bir yaygınlığa ulaşarak ulusal bir nitelik kazandı.”<sup>68</sup>

DİSK'in DGM muhalefeti kısa bir zaman sonra sonuç vermiştir. 11 Ekim 1976 tarihinde Anayasa Mahkemesi eski DGM yasasını iptal etmiştir. Bu karar MC hükümeti tarafından gündeme getirilmek istenen yeni yasaya da set çekmiştir.

## 1 Mayıs'lar ve DİSK'in Rolü

Türkiye işçi sınıfı Batı Avrupa işçi sınıfından yaklaşık 100 yıl sonra açık alanda ilk 1 Mayıs kutlamasını 1976 yılında gerçekleştirmiştir. Bu tarihten yaklaşık 50 yıl kadar önce, 1925 yılında, “Amele Teali Cemiyeti” tarafından yapılmak istenen 1 Mayıs'a izin verilmemesi ve bu konuda bildiri dağıtan cemiyet yöneticilerinin 7-15 yıl hapis cezalarına çarptırılmaları bu konuda uzun bir suskunluğa yol açmıştır. 1 Mayıs'a izin verilmediğinden, Türk-İş 1961 Anayasası'na dayanarak 24 Temmuz 1963 tarihinde çıkarılan 274 ve 275 No'lu yasaları her yıl kutlama kararı almıştır. 1 Mayıs'ın işçilerin uluslararası birlik ve dayanışma günü olduğu üzerinde duran DİSK ise, kuruluşundan birkaç yıl sonra çeşitli bildiriler-

66 *DİSK Ajansı*, No: 976/180, 10.07.1976.

67 *Yasasın DİSK "Sınıf ve Kitle Sendikacılığı Atılımı (1975-1977)*, s. 99.

68 *DİSK Dergisi*, Sayı 27, Eylül 1976, s. 2.



## Devrimci Marksizm

le bu konudaki görüşlerini ortaya koymuştur. 1969 yılında çıkarılan bildiride şu görüşlere yer verilmektedir:

“Bütün dünya emekçilerinin daha mutlu yarına daha güvenilir bir yaşama kavuşmak için giriştiği mücadelelerin birleştiği 1 Mayıs gününü, devrimci işçilerin biricik temsilcisi olarak yürekten kutlarız. Bu bayramı Türk işçileri yine sıkıntı içinde, yine işsizlikten yorulmuş, yine haklarını alamamış, yine sömürünün dışından kurtulamamış, Anayasanın öngördüğü sosyal adaletin hüküm sürdüğü bir düzene kavuşamamış olarak geçiriyor. Üstelik yeni kanun tasarısı işçilerin sosyal bir sınıf olarak demokratik yoldan devlet yönetimine ağırlığını koymasını önleyici hükümler getiriyor. Böyle karanlık bir tablo karşısında bütün işçilerin bilinçle Anayasada öngörülen haklarına dört elle sarılmaktan başka yapacağı bir şey kalmıyor... 1969 Türkiye’inde biz işçiler, 1 Mayıs işçi bayramını kutlarken yakın bir gelecekteki günlerin sınavını iyi verecek bir hazırlık içinde olmanın sorumlunu iliklerimize kadar duymalı ve duyurmalıyız. Yaşasın her bakımdan özgür her bakımdan bağımsız Türkiye. Ülküsü için Anayasal haklarına sahip çıkan işçiler! Yaşasın mutlu yarınları getirecek çabalara katılan bilinçli kardeşlerimiz. Yaşasın devrimci eylem.”<sup>69</sup>

Bundan bir yıl sonra, 1970 yılında, DİSK Yürütme Kurulu 1 Mayıs’a ilişkin bir bildiri daha kaleme almıştır. Bu bildiride ise şu ifadelere yer verilmektedir:

“Toplumumuzun en genç ve en etkin gücü olan işçi sınıfımız, en elverişsiz şartlarda en olumsuz koşullar altında kendisine düşen görevi yapmasını bilmıştır. Bugün içinde bulunduğumuz bunalım yılında da her türlü bozuk düzenin ve aksak gidişin tek düzelticisi en olumlu çıkış yolunun göstericisi yine devrimci işçi sınıfımız olacaktır. 27 Mayıs Anayasası’nın sağladığı özgürlükleri korumaya ve bütün haklarımızı günlük yaşantımızda uygulamaya kararlı olan bizler işçi sınıfımızın politk güç olarak doğal müttefikleriyle, emekçi halkımızın güvenini sağlayarak tüm zinde güçlerle birlik halinde Türkiye’yi bugünkü bozuk düzenden kurtarmak için Anayasa yolunda sosyalist iktidarı tek amaç olarak bilmekteyiz.”<sup>70</sup>

1971 askeri müdahalesi ve onu izleyen birkaç yıldaki darbe ortamında 1 Mayıs’ın sokakta kutlanması gündeme gelememiştir. 1975 yılında darbe ortamının geride kalması ve DİSK’in V. Genel Kurul ile bir büyüme sürecine girmesi, 1 Mayıs’ın büyük bir miting şeklinde kutlanmasını gündeme getirmiştir.

Bu süreçte ilk adımı, DİSK yönetimi, 20 Nisan 1976 tarihinde düzenlediği bir toplantıyla atmıştır. Bu toplantıya DİSK’e bağlı sendika yönetimlerinin yanında, Tüm İktisatçılar Birliği, Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği, İlerici Gençler Derneği, Tüm Teknik Elemanlar Derneği, İlerici Kadınlar Derneği,

69 1 Mayıs Dünya İşçilerinin Birlik Mücadele Dayanışma Günü, İstanbul, DİSK Basın Yayın ve Tanıtma Dairesi Yayını, Nisan 1976, s. 59.

70 1 Mayıs Dünya İşçilerinin Birlik Mücadele Dayanışma Günü, s. 61.

Tüm Memurlar Birleşme ve Dayanışma Derneği, Tüm Yüksek Tekniker ve teknikerler Derneği, Halkı Devrimci Gençlik Derneği, İstanbul Kıbrıslılar Öğrenim ve Kültür Derneği, Tüm sağlık Personeli Derneği, Genç Sosyal Devrimciler Derneği, Pahalılık ve İşsizlikle Mücadele Derneği, İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği, Özgür Düşünce ve Dayanışma Derneği katılmıştır.<sup>71</sup> Cumhuriyetin kurulduğu tarih olan 1923'ten 1976'ya kadar geçen zaman zarfında çeşitli yasaklamalar yüzünden sokakta kutlanamayan 1 Mayıs, işte bu toplantının ardından 1976 yılında İstanbul Taksim meydanında büyük bir kalabalığın katılımıyla kutlanmıştır. DİSK genel Başkanı Kemal Türkler 1 Mayıs alanında yaptığı konuşmada "ulusal demokratik güç birliği"nin önemini vurgulamış, MC iktidarını devirmek için işçi sınıfını göreve çağırmıştır:

"Emekçiden yana, ilerici, ulusal ve demokratik bir hükümet isteyen geniş emekçi kitlelerin demokratik, sendikal ve siyasi hak ve özgürlükleri koruma ve genişletme mücadelesi geliyor. Bu savaşı ezmek, geriletmek ve emekçi halkımızı parçalamak için büyük sermayenin emriyle hareket eden MC iktidarı tüm güçleri seferber ediyor... Günümüzde artık eylem ve örgüt birliği mutlaka sağlanmalıdır. Tırmanan faşizm tehlikesine set çekmek, MC iktidarını Anayasal ve demokratik yoldan düşürmek, ancak en geniş kitlelerin birlik içinde örgütlü mücadelesiyle olanaklıdır. Parlamento içi muhalefeti de içeren bu mücadele birliği, ortak bir istem programı üzerine oturmalıdır. DİSK'in demokratik istemleri bellidir... Türkiye'de işçi sınıfı ve emekçi halkımız, bizler, ulusal onurumuz ve bağımsızlığımız için ikili anlaşmaların yırtılmasını, üslere el konulmasını, NATO ve CENTO'dan çıkılmasını isterken, aynı anda, bölgede ve dünyada barış mücadelesine katılmış oluyoruz. Ülkemizde özgürlük isterken Türk Ceza Kanununun faşist 141. ve 142. maddelerinin iptali ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kaldırılması için mücadele ediyoruz. Devlet kaynaklarımızın, bankaların, sigortaların, iç ve dış ticaretin millileştirilmesini isterken, ülkemizin ekonomik bağımsızlığı ve emekçi halkımızın refahı için savaşıyoruz"<sup>72</sup>

1976 yılında DİSK önderliğinde gerçekleştirilen 1 Mayıs kutlamalarının büyük bir kalabalıkla gerçekleşmiş olmasının yanı sıra farklı grupların katılımı DİSK yönetiminin kendine olan güvenini artırmıştır. MC'yi düşürmek için bütün demokratik güçlerin ortak hareket etmesini isteyen DİSK yönetimi, Kemal Türkler'in az evvel naklettiğimiz konuşmasına atıfta bulunarak bu konudaki memnuniyetini şu şekilde açıklamıştır:

"1 Mayıs gösterisinin bir diğer özelliği de, çok sayıda ilerici demokratik kitle örgütünü bir araya getirmiş olmasıdır. DİSK'in çağrısı üzerine yapılan toplantıda bu örgütlerin, örgütümüzün sorumluluğu ve işçi sınıfının disiplini altında düzenlenen 1 Mayıs ve hazırlanan sloganlara katılması gösterinin birlik özü-

71 Yaşasın DİSK "Sınıf ve Kitle Sendikacılığı Atılımı (1975-1977)", s. 191.

72 DİSK Dergisi, Sayı 22-23, Nisan Mayıs 1976, s. 13.

## Devrimci Marksizm

nü ve niceliğini güçlendirmiştir. Bunun asıl vurgulanması gereken yanı, somut istemler için ilk kez bu denli geniş demokratik bir eylem birliğinin, hem de işçi sınıfının etrafında ve onun öncü sendikal örgütü DİSK'in çağrısıyla gerçekleşmiş olmasıdır... 1 Mayıs günü, 'günümüzde artık eylem ve örgüt birliği mutlaka sağlanmalıdır. Tırmanan faşizm tehlikesine set çekmek, MC iktidarını Anayasal ve demokratik yoldan düşürmek, ancak en geniş kitlelerin birlik içinde mücadelesiyle olanaklıdır' diyen DİSK Genel Başkanı Kemal TÜRKLER, 'ilerici, demokratik, emekçi halkımızdan yana ulusal bir iktidar için birleşelim' çağrısını yaparak acil görevi ve bu görevin başarısının temel koşulunu bir kez daha belirtti. 1 Mayıs günü yüzbinlerin bilinçli ve disiplinli gösterisi, gerçekten de tekelci bir sermayenin emrindeki eli kanlı MC iktidarında somutlanan faşizm tehlikesine karşı set çekebilecek tek gücün örgütlü kitlelerin ortak mücadelesi olduğunu görülmedik şekilde somutladı.<sup>73</sup>

Bundan tam bir yıl sonra Türkiye genel seçim atmosferine girmişken DİSK yönetimi 1 Mayıs'ı bir yıl önceki gibi kitlesel olarak kutlama kararı almıştır. Bu kutlamaları işçi sınıfının uluslararası birlik ve mücadele gününü sahiplenmenin yanı sıra genel seçimlerde CHP'ye verilecek olan desteğin bir büyük provası haline dönüştürmek isteyen DİSK yönetimi, bu konuda 25 Nisan 1977 tarihinde sadece kendi üyelerini değil Türk-İş'e bağlı sendikaların işçilerini de hem 1 Mayıs'a katılmaya hem de CHP'ye oy vermeye çağırmıştır. Bu çağrı, Türk-İş yönetiminin seçimlerde üyelerini herhangi bir partiyi desteklemeleri hususunda serbest bırakmış olmasını ve Türk-İş içinde sosyal demokrat eğilimli sendikaların bundan duyduğu rahatsızlığı bilerek onları kendi yanına çekme amacı taşımaktadır.

1 Mayıs 1977 on binlerce insanın katılımıyla İstanbul Taksim Meydanı'nda gerçekleştirildi. Büyük ve coşkulu bir kalabalığın katılımıyla gerçekleşen 1 Mayıs kutlamalarını organize eden DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler burada bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada siyasal durumun ilerici güçler lehine değiştiğini vurgulayarak, MC'nin desteğini kaybettikçe işçi sınıfına baskı politikalarını artırdığı üzerinde durmuş, 141. ve 142. maddelerin iptalini, genel grev, sendikalaşma hakkının tüm çalışanlara eksiksiz olarak tanınmasını, siyasi cinayetlerin aydınlatılmasını talep etmiştir. Bunun gerçekleşmesinin parlamento içindeki ve dışındaki demokratik kesimlerin eylem ve güç birliğine bağlı olduğunu belirtmiştir.<sup>74</sup>

1 Mayıs 1977 Mitingi kanlı bir provokasyonla sona ermiştir. Miting alanına devlet güvenlik güçlerinin gözetiminde ve büyük olasılıkla da katılımıyla çevredeki binalardan ateş açılmış ve yaşanan panik sırasında toplam 37 işçi hayatını kaybetmiştir. Bir kutlama havasında başlayan etkinlikler pek çok insanın ölümüne ve yaralanmasına yol açan büyük bir katliama dönüşerek son bulmuştur.

1978 yılının 1 Mayıs kutlamaları yine DİSK tarafından organize edilmiştir. Bu tarihten iki ay önce, 16 Mart 1978 tarihinde, İstanbul Üniversitesi'nden çıkan bir öğrenci grubunun üzerine ülkücü-faşist çetelerce bomba atılarak yedi öğren-

73 DİSK Dergisi, Sayı 22-23, s. 3.

74 DİSK Ajansı, Sayı: 977/65, 01.05.1977.

cinin öldürülmesi siyasi tansiyonu artırmıştır. Gerek 1 Mayıs 1977 katliamının gerekse bundan yaklaşık bir yıl sonra yaşanan 16 Mart 1978 katliamının gölgesi altında gerçekleşen 1 Mayıs 1978 mitinginde DİSK'in yeni başkanı Abdullah Baştürk, konfederasyonun önceki hedeflerinde bir değişiklik olmadığını şu ifadelerle ortaya koymuştur:

"DİSK TCK'nın 141. ve 142. maddelerinin kaldırılması için mücadele edecektir. DİSK faşist yuvaların dağıtılması için mücadele edecektir. DİSK ırkçı ve şoven baskıların sona erdirilmesi için mücadele edecektir. DİSK genel grev hakkının tanınması için mücadele edecektir. DİSK lokavtın yasaklanması, tüm çalışanlara grevli toplu sözleşmeli sendika hakkı için mücadele edecektir. DİSK referandumun yasalaşması için mücadele edecektir. DİSK NATO ve CENTO gibi emperyalist örgütlerden çıkılması için mücadele edecektir. DİSK ikili antlaşmaların yırtılması gibi istemler için mücadele edecektir." <sup>75</sup>

1 Mayıs 1978 yüz binin üzerinde katılımcıyla olaysız sona ermiştir. 2 Mayıs 1978'de çıkan dönemin bazı büyük burjuva gazeteleri "1 Mayıs'ın coşkuyla kutlandığını"<sup>76</sup> ve "olaysız geçtiğini"<sup>77</sup> birinci sayfalarından duyurmuşlardır.

Buna rağmen 1979 1 Mayıs'ı yasaklanmıştır. Hükümetin yasaklama eğilimine karşı DİSK yönetimi, "1 Mayıs 1979 1 Mayıs Alanında Kutlanacak"<sup>78</sup> diyerek kararlılığını göstermek istemiştir. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı da güvenlik sağlanamayacağını gerekçe göstererek 26 Nisan 1978 tarihinde İstanbul'da kutlamaları yasaklama kararı almıştır.<sup>79</sup> DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk, "1 Mayıs Günü DİSK Yönetim Kurulu Üyeleri ile birlikte Taksim alanında olacaktır"<sup>80</sup> açıklamasını yapmıştır. Bunu üzerine DİSK yöneticileri gözaltına alınarak İstanbul'da sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Abdullah Baştürk daha sonra yaptığı değerlendirmede şu görüşleri dile getirmiştir:

- "28.04.1979 günü göz altına alınmamız sanık sandalyesine oturtulmamız yasal çerçeve içinde yapmamız mümkün olan 1 Mayıs kutlamalarımıza ilişkin görev ve yetkilerimizi engellemiştir. 1 Mayıs 1979'da alanı dolduracak olan yüzbinlerce işçi ve emekçi ne yapacaktı?
- İşçi sınıfının uluslararası birlik ve mücadele ve dayanışmasını vurgulayacaktı.
  - İşsizliği ve pahalılığı protesto edeceklerdi.
  - Demokratik hak ve özgürlüklerin korunmasını ve genişletilmesini isteyeceklerdi.
  - Başta TCK'nın 141. ve 142. maddeleri olmak üzere yasalardaki anti-demok-

75 *DİSK Dergisi*, Sayı: 41, Mayıs 1978, s. 3.

76 *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1978, s. 1.

77 *Milliyet*, 2 Mayıs 1978, s. 1.

78 *DİSK Aylık Yayını*, Sayı: 4 (52), Nisan 1979, s. 4.

79 *Milliyet*, 27 Nisan 1979, s. 1.

80 *Cumhuriyet*, 28 Nisan 1979, s. 1.

## Devrimci Marksizm

ratik maddelerin kaldırılmasını isteyeceklerdi.

- Başta 1 Mayıs 1977 olmak üzere faşist odakların işledikleri cinayetleri lanetleyeceklerdi.

- Adil ve kalıcı bir dünya barışı için ne denli kararlı olduklarını dile getireceklerdi.

- Tüm değerleri yaratan emekçiler olarak insanca yaşama ve çalışma istemlerini dile getireceklerdi.<sup>81</sup>

İstanbul dışındaki 48 ilde gerçekleştirilen kutlamalarda ön plana çıkan il, Maden-İş ve Bank-Sen'in öncülüğünde 1 Mayıs mitingi yapılan İzmir'dir. DİSK Genel Merkezinin kararına rağmen İzmir'de miting gerçekleştirilen bu sendikalarla DİSK yönetimi arasında var olan gerginlik bu olayla daha da tırmanmıştır. Bu gerginliğin nedenlerine ve sonuçlarına ilerleyen bölümlerde değineceğiz.

1980 yılına gelindiğinde de bundan bir yıl önce olduğu gibi İstanbul'da 1 Mayıs kutlamaları güvenlik gerekçesiyle yine yasaklanacak, DİSK yöneticileri 30 Nisan 1980 tarihinde gözaltına alınacaklardır.<sup>82</sup>

Görüldüğü gibi 1 Mayıs kutlamaları etrafında, DİSK politikalarını kitlesele biçimde duyurma fırsatı yaratmıştır. Bir kez daha bu dönemde diğer toplumsal muhalefet güçlerinin en önünde olduğunu bu eylemleri organize ederek göstermiştir. Ülke siyasetini etkileyen 1 Mayıs gösterileri sırasında yüzbinlerce işçi, öğrenci, aydın ve onlarca muhalif grup DİSK'in organize ettiği eylemlere katılma fırsatını elde etmişlerdir.

## Sınıf ve Kitle Sendikacılığı Anlayışı

Mayıs 1975 tarihinde gerçekleştirilen V. Genel Kurul'da "Sınıf ve Kitle Sendikacılığı" gibi bir ifade yer almamaktadır. Fakat bu kongreden hemen sonra sendika yayınlarında "Sınıf ve Kitle Sendikacılığı" kavramı kullanılmaya başlanmıştır. V. Genel Kurul ile göreve başlayan yeni yönetim, Fransız sendikal hareketi içinde popüler olan bu kavramı Türkiye'de dolaşıma sokmuştur.<sup>83</sup> Fransa Genel İşçi Konfederasyonu-CGT tarafından kullanılan "Sınıf ve Kitle Sendikacılığı" kavramı bu kongreden sonra yayın hayatına yeniden başlayan DİSK Dergisi'nde yayınlanmıştır. Sözü edilen yazının başlığı; "Devrimci Sendikacılık; sınıf ve kitle sendikacılığı"dır. Bu yazının girişinde, Türkiye sendika hareketine ilişkin teorik ve pratik yaklaşımlarda bulunulacağı söylenmektedir. Bu metnin başında; "DİSK

81 *DİSK Aylık Yayını*, Sayı: 5-6-7 (53, 54, 55), İstanbul, Mayıs, Haziran, Temmuz 1979, s. 28.

82 Türkiye işçi sınıfının 1976-1977-1978 tarihlerinde 1 Mayıs'ı açık alanlarda kutlamasından sonra başlayan yasak politikası 15 yıl sonra delinebilmiştir. Türkiye işçi sınıfı 1993 yılında 1 Mayıs'ı yeniden alanlarda kutlanmaya başlamıştır. Devletin baskıcı ve yasakçı tutumu o kadar kroniktir ki 2007 1 Mayıs'ı bile işçi sınıfı tarafından özgürce kutlanamamıştır. Bu tablo dikkate alındığında şu olgu ortaya çıkar: Onlarca yıllık tarihe sahip olan Türkiye işçi sınıfı, yalnızca 17 kez 1 Mayıs'ı dilediği gibi kutlayabilmiştir.

83 Yüksel Işık, *Türk Solu ve Sendikal Hareket*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1995, s. 137.

kendini kitle örgütü, sınıf örgütü, demokratik ve ulusal bir örgüt olarak belirler” denilmekte ve şu ifadelere yer verilmektedir:

“Sendikal çalışmanın temeli en küçüğünden en büyüğüne kadar ekonomik ve toplumsal istek ve hakların elde edilmesi korunması ve geliştirilmesidir. En geniş işçi kitleleri için sürekli ve esaslı uğraşı acil sorunlarına cevap aramak ve bulmaktır. En ileri bilinç düzeyinde olanından en geri bilinç düzeyindekiine değin emekçilerin tümü işte bu sorunlar etrafında derlenirler... Sendika işte bu görevi yerine getirmek için kurulur.”<sup>84</sup>

Metnin ilerleyen bölümlerinde ise sendikanın tüm işçilerin sorunlarını kapsaması gerektiği ama bunu burjuvaziye karşı bir sınıf tavrı geliştirerek ortaya koymasından söz edilmektedir.

DİSK’in 1975 yılının Kasım ayında çıkardığı dergisinde “sendikal demokrasi” başlığıyla yayımlanan bir makale, “sendikal demokrasi”yi tanımlamaya çalışmış ve “sınıf ve kitle sendikacılığı” anlayışını bu çözümlemenin bir sonucu olarak göstermiştir. Metnin ilk bölümünde DİSK’in amacı ve “sendikal demokrasi”nin sınıfsal kökeni şu şekilde tarif edilmiştir:

“Sınıf sendikacılığı, yani DİSK için somut sendikal görev, bir yandan sınıf işbirliğine, yani Türk-İş ile diğer bağımsız sendikalara tutsak edilmiş işçi kitlelerini kendi çatısı altında toplamak, diğer yandan sendikasız işçileri giderek ücretlileri örgütlemek şeklinde belirlenmektedir.”<sup>85</sup>

Daha sonra ise “sendikal demokrasinin ilke ve özellikleri”nden söz edilmektedir. Bu ilkeler arasında en başta geleni, sendikayı temsil edecek organlardaki kişilerin seçimle işbaşına gelmeleridir. Bununla birlikte üyelerin kararlara katılması yönünde her türlü düzenlemenin yapılmasıdır. Yöneticilerle üyeler ve üye olmayan işçiler arasında ilişkinin aktif bir şekilde kurulması ise, bildiri, broşür gibi yazılı materyaller ile panel seminer gibi etkinliklerin artırılmasıyla mümkün olduğu anlatılmaktadır.<sup>86</sup> Bu anlayış daha sonra 1-4 Ağustos 1978 tarihleri arasında Ören’de yapılan DİSK denetim ve yönetim organlarının ortak toplantısında yeniden tartışılmış ve DİSK yönetim kurulunun 13-15 Şubat 1979 tarihinde yaptığı toplantısından sonra oybirliği ile kabul edilerek bir broşür halinde bastırılmıştır. “Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığının Temel İlkeleri” olarak piyasaya sürülen bu broşür, neredeyse bir parti programını andırmaktadır.

Raporun başında sınıf sendikacılığının temel ilkeleri tanımlanmış ve işçi sınıfının ekonomik-politik ve ideolojik mücadelesi bir bütün olarak tanımlanmıştır. “Uzlaşmacı sendikacılığın dayandığı temel ve buna karşı “sınıf sendikacılığı” şu

84 DİSK Aylık Yayını, Sayı 16, Ekim 1975, s. 40.

85 DİSK Aylık Yayını, Sayı 17, Kasım 1975, s. 14.

86 DİSK Aylık Yayını, Sayı 17, s. 14-15.

## Devrimci Marksizm

şekilde tarif edilmiştir:

“İşçi sınıfı mücadelesinin ‘imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz’ sloganları ile örtbas edilmeye çalışıldığı ülkemizde uzun yıllar işçi sendikalarının politika ile uğraşmamaları amaçlanmış, sendikaların politik sorunlarla uğraşmaları yasaklanmıştır. Türkiye’de sendikaların yasal olarak kurulduğu yıllardan başlamak üzere egemen sınıflar sendikaları ele geçirmek ve sendikalarda sınıf işbirliği anlayışını yerleştirmek için her yolu denemişler, güdümlü, kontrollü sendikacılığı teşvik etmişlerdir. 1960’lardan sonra sınıf mücadelesinin en hızlı biçimde gelişmeye başladığı dönemde sınıf işbirliği temeli üzerinde yükselen, Amerikan sarı sendikacılığı ilkelerine göre kurulan ve geliştirilen Türk-İş, ‘Partiler üstü politika’ aldatmacısı ile uzlaşmacı sendikacılığı sürdürmüştür... Bugün Türkiye’de DİSK ve DİSK’e üye sendikalarda somutlaşan sınıf sendikacılığı egemen sendikal çizgi olarak gelişmektedir. DİSK’in büyümesi gerçekte bunun kanıtıdır. DİSK’i DİSK yapan sınıf sendikacılığı ilkeleridir, devrimci sendikacılıktır.”<sup>87</sup>

Bu satırlardan hemen sonra sınıf sendikacılığının temel ilkeleri tarif edilmektedir. Bu ilkeler arasında sendikaların kitle, sınıf, demokratik, bağımsız örgütler oldukları sayılmaktadır. Sendikalar kitle örgütleri başlığı altında; “Sendikaların çıkarları ortak, hedefleri aynı olan en geniş yığınları bir örgüt içinde toplamaları, sendikaların kitle örgütü olma niteliğini ortaya koyar”<sup>88</sup> denilmektedir. “Sendikalar kitle örgütleridir, ama aynı zamanda sömürü ve baskıya karşı mücadele eden, kapitalist sömürünün temelini yönelen işçi sınıfının örgütleridir”<sup>89</sup> cümlesiyle de sendikaların ortak sınıf çıkarları etrafında birleşen işçilerin örgütleri olduklarına vurgu yapılmıştır. Sendikaların demokratik örgütler olması gerektiği ise “demokratik merkezîyetçilik” kavramı etrafında şu şekilde tarif edilmiştir:

“- En alt düzeyden en üst düzeye kadar tüm sendika organları seçimle iş başına gelirler.

- Kararların hazırlanması, alınması, uygulanması ve uygulanmasının denetlenmesinde tabanın görüşleri alınır. Alt düzeydeki organlar üst düzeydeki organlara bilgi verirler, üst düzeydeki organlar alt düzeydeki organlardan gelen önerileri göz önünde bulundururlar.

- Üyeler örgüte, azınlık ve çoğunluğa alt organlar üst organlara uyar. Kararların oluşmasında azınlıkta kalanlar çoğunluğun kararına uymak zorundadırlar. Tartışmalarda eleştiri özeleştirici ikna yöntemleri uygulanır.”<sup>90</sup>

Son olarak sendikaların bağımsız örgütler olması gerektiği iddia edilen bö-

87 *DİSK Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığının Temel İlkeleri*, DİSK Yayınları, Sayı: 28, İstanbul, 1979, s. 10-11.

88 *DİSK Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığının Temel İlkeleri*, s. 12.

89 *DİSK Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığının Temel İlkeleri*, s. 13.

90 *DİSK Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığının Temel İlkeleri*, s. 15.

lümde ise; “Sendikalar burjuvaziden, onun siyasi iktidarından, başta devlet aygıtı olmak üzere sömürü ve baskı düzeninin sürmesine katkıda bulunan tüm örgüt ve kurumlardan, siyasi partilerden, burjuva ideolojisinden bağımsız örgütler”<sup>91</sup> olması gerektiği belirtilmektedir.

“Sınıf ve Kitle Sendikacılığı” anlayışı, DİSK’in ilkelerinden sonra onun politik doğrultusunu belirleyen en temel politiklardan biri olmuştur.

### Ulusal Demokratik Cephe Yönelişi

1971 Askeri Muhtırasının ardından işbaşına gelen ve sekiz ay gibi kısa bir süre iktidarı Milli Selamet Partisi ile paylaşan CHP’nin ardından iktidara gelen birinci MC, DİSK kadrolarında ciddi bir endişe yaratmıştır. Tam bu aşamada 1975 yılında gerçekleştirilen DİSK V. Genel Kurul’u “Faşizme karşı tüm ilerici ve demokrasiden yana güçlerin güç ve eylem birliği” kararı almıştır. Bu karara dayanarak 28 Temmuz 1977 tarihinde DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, MC’ye karşı tüm kesimleri “Ulusal Demokratik Cephe” oluşturmaya çağırmıştır. Bu cephenin toplumsal bileşenleri ve önerilme nedeni şu şekilde tarif edilmiştir:

“Cephe sorunu özünde, işçi sınıfının sömürücü azınlığın dışında kalan kesimleriyle bağlaşıklık (ittifak) içine girmesi sorunudur. Ülkemizde geniş köylü yığınları, az ve orta topraklı köylüler, küçük üreticiler, şehir orta tabakaları, memurlar, aydınlar büyük çoğunluğu ile objektif olarak işçi sınıfı ile bağlaşıklık (ittifak) içine girme durumundadır. Öte yandan emperyalizmle işbirliği içinde olan tekellerin varlığından zarar gören, yani tekel dışı kalmış ulusal burjuvazi de birçok konuda işçi sınıfıyla birleşebilir... İşçi sınıfı bir yandan tabanda birlik sağlanması için çalışırken, bir yandan da örgütlerarası birlik için çalışır. Farklı halk kesimlerini temsil eden siyasi partiler, meslek kuruluşları, demokratik kuruluşlar arasında ortak bir program etrafında ortak eylem birliğinin kurulması için çaba harcar... Gerek faşist tirmanış ve bunun MC biçimindeki somutlanması, gerekse işçi sınıfının ve örgütlerinin nitel ve nicel gelişimlerindeki tarihsel atılımlar, böylesi güç ve eylem birliğini her zamankinden daha gerçekçi yapmaktadır.”<sup>92</sup>

UDC’nin içinde yer alan “ulusal”, “demokratik” ve “cephe” kavramlarına yüklenen anlamlar, bu kavramın rasgele birbirleri ardına dizilen sözcüklerden meydana gelmediğini ortaya koymaktadır:

“UDC’deki **ulusal kavramı** tüm anti-emperyalist güçleri ifade eder. Ülkemiz emperyalizmin boyunduruğu altında NATO’ya CENTO’ya bağlı ABD ve AET tekellerinin yoğun sömürsünü maruz kalan bir ülkedir. Ulusal bağımsızlıktan

91 *DİSK Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığının Temel İlkeleri*, s. 17.

92 *DİSK Aylık Yayını*, Sayı: 8 (38), Ağustos 1977, s. 370-371.



## Devrimci Marksizm

çok şeyler yitirilmiştir. Ulusal bağımsızlığın kazanılması, politik bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla tamamlanması tüm halkın bir avuç işbirliğinin dışında kalan toplumun ezici çoğunluğunun çıkarıdır, bunların önünde duran somut bir görevdir. Bu nedenle UDC'de bütün anti-emperyalist güçlerin ulusal güçlerin işbirliği gereklidir... **Demokratik kavramı**, demokrasiden yana olan bütün güçlerin birliğini ifade eder. Faşizme, faşist tirmanışa, baskı ve teröre, tekellerin egemenliğinin sömürü ve baskısına, ağaların beylerin çağdışı sömürsüne karşı olan herkesi, ortak bir hedefte, demokrasiyi kurma ve geliştirme hedefinde birleştiren bir kavramdır. *Cephe kavramı* ise tüm bu güçlerin, bu çok geniş hareketler ve örgütlerin aynı sol yatağında buluşmasını, birleşmesini ulusal bağımsızlık ve demokrasi için ortak savaşa girmesini, emperyalizmin ve faşizmin tekellerin egemenliğinin karşısına hep beraber dikilmesini ifade eder."<sup>93</sup>

Kavram bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bu birlikteliğin ne için olduğu, kiminle mücadele edeceği ve hangi bileşenlerden oluşacağı açıkça tarif edilmektedir. Bu birlik, ulusal bağımsızlık ve demokrasi için, emperyalizmle ve MC hükümetleriyle mücadele etmek için, işçilerden ve ezilen diğer kesimler ile emperyalizmle bağı olmayan ulusal güçlerden oluşacaktır. DİSK yöneticileri, UDC'nin "belkemiği" olarak işçi sınıfını gördüğünü, bu politikanın DİSK tarafından sevk idare edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

DİSK yönetimi bu politika doğrultusunda Türk-İş'e bir telgraf göndermiştir. Üç bölümden oluşan bu telgraf II. MC hükümetini hedef almakla birlikte daha ötesine gitmek gerektiğini işaret etmektedir. Bu metinde yer alan ifadeler şu şekildedir:

"1- 2. MC'NİN İÇ-DIŞ VE GENEL POLİTİKASI: Bu konuda DİSK Yürütme Kurulu, DİSK Genel Yönetim Kurulu'nun 2 Temmuz 1977 tarihli kararını hatırlatmaktadır. DİSK'in tüm düşünce ve davranışlarının temelinde işçi sınıfının bilimi, DİSK ilkeleri ve tüm emekçilerin çıkarları ile hak ve özgürlüklerin korunması, genişletilmesi vardır. 1. MC'nin yaşanan gerici faşist politikasından çıkan DİSK 2. MC'ye karşı demokrasiden ve ilerlemeden yana olan parlamento içindeki ve dışındaki tüm kuruluş ve güçlerin eylem birliği ve dayanışma içinde olmalarından yanadır. Aksi takdirde, bölücü samimiyetsiz ve kararsız tavırlarla faşist tirmanışı önlemek olanaklı değildir.

2- TÜRK-İŞ'İN MC'YE KARŞI SAVAŞIM ÇAĞRISI: DİSK her zaman hangi siyasal görüşte olurlarsa olsunlar faşizme karşı olan tüm güç ve kuruluşların demokratik hak ve özgürlüklerin korunması ve genişletilmesi için güç ve eylem birliği içinde olmalarını savunmuştur... Türk-İş'in MC'ye karşı savaşım çağrısı bu açıdan önemlidir. DİSK Yürütme Kurulu bu çağrıyı bu nedenle sevindirici ve olumlu görmüştür. Gerçekten de Türk-İş'in çoğunluğu MC'ye karşıdır... Türk-İş'e gönderdiği telgrafta DİSK Yürütme Kurulu her iki konfederasyon arasındaki çeşitli konulardaki ilke görüş ve anlayış farklılıklarına rağmen

<sup>93</sup> DİSK Aylık Yayını, Sayı: 8 (38), s. 371.

MC'ye karşı ortak tavır içine girmenin olanaklı olduğunu belirtmiştir...  
3- MC'ye karşı olmak yetmez. Önemli olan karşılıklı görüşmelerle ülkemizi MC belasından kurtarmak için gerekli olan saptamaları, somutlamaları yapmak ortak noktaları belirlemektir.”<sup>94</sup>

DİSK'in UDC önermesi yükselen faşist hareket için tüm solun tartışmasız onayladığı ve hayata geçirdiği bir politik hat olmamıştır. Tersine hem işçi hareketinde ve solda hem de DİSK içinde dipte var olan tartışmaların gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Bu tartışmanın da etkisiyle DİSK derin bir krize sürüklenecektir.

---

<sup>94</sup> DİSK Aylık Yayını, Sayı: 8 (38), Ağustos 1977, s. 372-373. (Vurgular aslındadır)